

TOVERBERG

39

JAARGANG 10 / 4 WINTER 2015

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING

HBC
HBC

HET BELEEFDE GENOT
HET BELEEFDE GENOT

VZW

"Ieder mens die genoeg scheidt in het voltooien van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doornlaan 8, 8210 Zedelgem

0498/73.58.73

hetbeleefdegenot@scarlet.be

BTW BE 0893.747.805

Rek. BE71 0014 8517 3969

www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie: Roland Ranson, Bart Madou

Werkten ook mee: Staf de Wilde,
Els Vermeir, Hans Vanhulle,
Johan Debruyne, Marie-Claire Devos,
Marie-Rose D'Haese, Martin Carrette

Kaft: Rika Van Dycke

Vormgeving: Bart Madou

Foto's: Martine Vyvey, André, Callier,
Bart Madou

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het begin van elk jaargetijde. Een abonnement nemen kan door lid te worden van Het Beleefde Genot v.z.w.

Afzonderlijke nummers: 5 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits bronvermelding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Interview Martine Vyvey	5
De eerste zin	23
Book on the hill	25
De verjaardag	29
Elsenspingsels	31
Verwilderd	32
Waarheid & herinnering	34
Gedicht	36
Chapeau!	37
Beleefd	42
Te beleven	45
Selectieve zelfbiografie	45
Favoriete boek	51
De leesgroep	54

ISSN 2030-1340

Woord vooraf

Toverberg 39 is tegelijk een afsluiten, een nieuw begin en de aankondiging van een mijlpaal in het bestaan van onze vereniging. Het is inderdaad zo dat dit exemplaar van ons lijfblad het kalenderjaar 2015 afsluit, het jaar waarin wij onze 9 jaar volmaakten, maar tevens 2016 inluidt, het jaar waarin wij ons tienjarig bestaan vieren. En dat zult u geweten hebben.

Naast een uitgebreid en zoals gewoonlijk vol, rijk geschakeerd, grafisch jaarprogramma van een zeer hoogstaand niveau zijn we van plan u, beste leden, nog eens extra in de watten te leggen. Veel mag ik nog niet verklappen, maar u zult het aan den lijve ondervinden. Het ambrosijn zal u mondjesmaat toegediend worden.

Laten we samen de winter in gaan, ruige vorst, ijzige kou, sneeuw- en andere stormen trotseren met dit warme tijdschrift, de getuige van onze brandende passie voor het schone.

Zoals naar gewoonte openen we met het **Interview**. Wij zochten **Martine Vyvey** op in haar Zedelgemse atelier en kwamen er alles te weten over schetsen en beeldhouwen, en meer specifiek over smeden in cortenstaal.

In de **Eerste Zin** geeft ondergetekende node toe dat het hem al een hele tijd niet echt goed ging / gaat en **Hans Vanhulle** breekt in **Book on the hill** een lans voor de dagboeken van Max Frisch.

Bart Madou viert de **verjaardag** in de leegte van een misschien wel vergeten, 50-jarige tekst van Cornelis Verhoeven en in **Elsenspinsels** is **Els Vermeir** in haar vertrouwde stijl opvallend onopvallend. **Staf de Wilde** begint in **Verwilderd**, zoals altijd, bij zichzelf, maar nuanceert, ook zoals altijd. **Johan Debruyne** laat zijn tere onbehagen over de plaatselijke Brugse cultuurscène de vrije loop en brengt het op een bepaalde manier in verband met de uitdrukking 'territoriumpisser'. Ook **Martin Carrette**, onze huisdichter, is er dit keer weer met een van zijn bijzondere gedichten. Helaas zingt hij in dit nummer met 'zeedroom' ook zijn zwanenzang. Bedankt, Martin, voor al het moois het afgelopen jaar.

Marie-Rose D'haese laat zich ook dit keer niet onbetuigd in de afdeling '**Chapeau**'. Zij doet uitgebreid verslag van haar lectuur en appreciatie van 'Les desorientés' van de Libanees-Franse schrijver Amin Maalouf, terwijl onze voorzitter in zijn **selectieve zelfbiografie** heel diep ingaat op de letter **L**. Zijn 'letzte Lieder' zijn het heel zeker nog

niet. Hij neemt, zoals gewoonlijk, ook de rubrieken **Beleefd** en **Te Belevén** voor zijn rekening. **Henk Vandaele** prijst in **Het Favoriete Boek** de eerder onbekende filosofische roman Tsjevengoer van de Rus Andrej Platonov aan, of hoe de ijzeren communistische logica af en toe aanleiding kan geven tot een grimlach. **Marie-Claire Devos** tenslotte bevestigt zeer pertinent dat **De Leesgroep** onverstoort blijft doorlezen.

Tot besluit nog wat intern nieuws: het bestuur van HBG heeft met plezier en dankbaarheid de heer **André Callier** in haar rangen opgenomen. André zal in onze vereniging voortaan de taak van reis- en uitstappenorganisator op zich nemen, daarbij uiteraard gesteund door zijn eega, bestuurslid Marie-Claire Devos. Dat hij ons al altijd bijstond als we met technische problemen geconfronteerd werden, is een publiek geheim.

Beste lezer, mag ik u, in naam van het bestuur van Het Beleefde Genot, van harte een zalig uiteinde en een goed begin toewensen. Wij verbinden er ons toe te zorgen voor een overheerlijke culturele feestdis het hele jaar door en zijn overtuigd van uw stevige appetijt, uiteraard nadat u uw lidmaatschap hebt hernieuwd.

Roland Ranson

Horen, zien en schrijven...

Jij schopte de bal
vijftig centimeter
toen riep de meester:

o, wat ver!

jij schopte weer
toen vijf meter ver
dankzij: o, wat ver.

Ad Goos

Interview: Martine Vyvey

interview Roland Ranson en Rika Van Dycke

'De essentie van een beweging in een statisch beeld weergeven, daar is de gave voor nodig van ware transcendentie. Van stof lichtende beweging maken.' aldus bewonderaar Roland Laridon, voorzitter Vrienden van Muzee en kunstcriticus over het werk van Martine Vyvey.

Wij gingen haar opzoeken in haar Zedelgemse atelier voor een zondags gesprek over beeldhouwen, cortenstaal en bovenal het proberen vast te houden van beweging.

Ben je van deze streek afkomstig?

Ik ben geboren in Oostende maar getogen in Westkerke. Omdat ik nog vier-vijfde werk in het ziekenhuis woon ik in Oostende, de rest van de week donderdag, vrijdag, zaterdag en zondag hou ik me bezig met mijn kunst hier in mijn atelier in Zedelgem, De Klythoek nr. 2. Allebei mijn activiteiten zijn zeer arbeidsintensief, ook mijn taak in het ziekenhuis. Dat laatste is mentaal en fysiek zeer belastend, zeker als je weet dat ik al van 1976 bezig ben. Ik werk op de radiologie en daar worden we soms met zeer zware gevallen geconfronteerd. En er ontstaat dan soms een band met die patiënten. Vandaar dat dit emotioneel zeer belastend kan zijn. Misschien is het wel zo dat ik op dat vlak als kunstenaar wat gevoeliger ben dan iemand anders. En dat komt dan weer, misschien wel onbewust, mijn kunst ten goede. Nu, de link met Zedelgem bestaat eruit dat mijn atelier het eigendom is van de bewoner, een bevriend kunstverzamelaar. Kijk, dat is het eerste werk dat hij van mij gekocht heeft, 'Argentijnse Tango'. Hij is in een galerij voor mijn werk gevallen en zo zijn we in contact gekomen en heeft zich dat verder ontwikkeld. Dus zo ben ik in Zedelgem terecht gekomen.

Wanneer wist je dat je aan kunst zou gaan doen?

Ik wilde dat eigenlijk al altijd. Ik wilde naar Sint-Lucas in Gent, maar mijn ouders, zoals veel mensen op de buiten, vonden dat maar niks. Dat kunstgedoe in Gent met dat langharig gespuis was voor hun dochter uit den boze.

Mijn oudste zuster was kinderverzorgster, dus ik werd aangespoord om ook maar naar de 'verpleegsterschool' in Oostende te gaan, om

ook maar kinderverzorgster te worden. En zo geschiedde. Maar ik heb dat wel moeten doorbijten, ik kon nl. geen bloed zien. Het is meer dan één keer gebeurd dat ik tijdens de lessen flauwviel. Maar uiteindelijk word je daar toch wat harder in en zo heb ik daar mijn diploma behaald. En al onmiddellijk nadat ik afgestudeerd was, bleek men dringend iemand nodig te hebben. Dus, daardoor ben ik op 1 juli 1976, ik was zelfs nog geen 18, begonnen op de afdeling radiografie in het ziekenhuis.

En de kunst dan?

Wel, de dag dat ik afstudeerde aan de verpleegsterschool heb ik mij ingeschreven in het VTI in Oostende om de zondagvoormiddag de opleiding tekenen en schilderen te volgen. Dat heb ik zo'n drie jaar gedaan. Daarna heb ik mij ingeschreven aan de kunstacademie, ook in Oostende. Dat was dus avondonderwijs en weekendonderwijs. Daarna ben ik nog naar de stedelijke kunstacademie van Brugge geweest, omdat ik vond dat men in Oostende, toch in die tijd, nogal figuratief werkte, terwijl men in Brugge eerder expressionistisch, dus veel directer te werk ging. En ook daar ben ik zo'n drie, vier jaar gebleven. Ik volgde ook nog een cursus aquarel in Oostende aan de Schule des Sehens. Ik nam er zelfs iedere keer een week verlof voor om die cursus te kunnen volgen. Daar moesten we in de eerste plaats leren zien, leren kijken; die 'Schule' was opgericht ter nagedachtenis van Oscar Kokoschka die met dit soort van vernieuwend onderwijs ooit begonnen is. Alles wat we tot dan toe geleerd hadden moesten we over boord gooien. We moesten terugkeren tot de essentie, met andere woorden we moesten weer leren kijken als een kind. We aquarelleerden daar naaktmodellen, maar de poses die ze aannamen duurden heel kort, ofwel moesten we een hele tijd zo'n naaktmodel bekijken maar we mochten niets op papier zetten. Dan ging het model weg en pas dan mochten we het op ons blad schetsen. Dat was heel intensief, maar ik deed dat enorm graag.

Schilderen, aquarelleren heb je gedaan, maar je bent nu vooral bekend door je beelden. Wanneer is dat beeldhouwen dan begonnen?

Het beeldhouwen is begonnen in 2007 naar aanleiding van een opdracht voor de affiche van de atletiekmeeting Memorial Van Damme. Ik heb daarvoor eerst twee marathonlopers, een man en een vrouw geschetst. Zij liepen op de loopband en ik stond ernaast met mijn ezel en een blad papier. Dat was heel intensief werken. Terwijl ze liepen stond ik daar te schetsen. Toen die schetsen af waren ontstond bij mij

de zin om van die schetsen beelden te maken. Toen, kort daarop, zijn wij, Frederic en ik, samen naar Bilbao gegaan naar het Guggenheim-museum. En toen zag ik daar die hele zaal van Richard Serra met beelden in cortenstaal. Toen ik dat zag, was ik direct verkocht; ik wou absoluut in dat materiaal werken.

Ook het werk van Eduardo Chillida, ook in cortenstaal sprak mij zeer erg aan. In Noord-Spanje zijn er heel wat kunstenaars die in dit materiaal werken. Ik kan eigenlijk wel stellen dat hij de aanzet is geweest dat ik ben beginnen beeldhouwen in cortenstaal. In zijn werk trok mij naast het materiaal vooral het minimalisme aan, zijn werken kan je zien als omhelzingen maar dan abstract. Dat was iets wat me aansprak. Zo is eigenlijk dat beeldhouwen ontstaan bij mij en gegroeid.

Ik heb dan ook eerst zo'n amateuristisch veldsmidsevuurtje gekocht en zo ben ik beginnen experimenteren.

Cortenstaal zeg je? Wat is dat eigenlijk?

Cortenstaal is een legering van chroom, koper, nikkel en staal. Als dat buiten staat krijgt het een soort van roestlaag die tegelijkertijd ook de beschermlaag is van dat staal.

Als het beeld af is laat ik dat eerst zandstralen en dan heb je mooi die egale kleur, dan is het precies een zilveren beeld. En dan wordt dat buitengezet en krijg je de roestige beschermlaag; en dan duurt het wel een tijd eer die laag niet meer schilfert en ook zijn kleur niet meer afgeeft. Dus dan kun je het beeld gerust op een sokkel van blauwsteen of beton zetten, die sokkel zal niet door dat roest aangetast of verkleurd worden. Gewoon staal zou eerder, als het niet dik genoeg is, na verloop van tijd doorroesten. Dat gebeurt met cortenstaal dus niet.

Wat wou je nog kwijt over Chillida?

Het contact met Chillida is er op een eigenaardige manier gekomen. Op een bepaald ogenblik, ik was al bezig met smeden in cortenstaal, zijn we op reis gegaan naar San Sebastian, waar Chillida woonde en waar hij een eigen beeldenpark heeft. Chillida is eigenlijk wel dé persoon voor wie ik de grootste bewondering heb. Daar hij al overleden was, werd dat beeldenpark door zijn kinderen uitgebaat. Nu, toen we daar in San Sebastian aankwamen bleek dat beeldenpark gesloten omwille van een ruzie over subsidies tussen de erfgenamen en de overheid. En wij waren van zo ver gekomen. Je kunt je onze ontgoocheling echt niet voorstellen. Op allerhande manieren heb ik dan geprobeerd om daar toch binnen te geraken, maar dat lukte niet en bovendien konden wij ons niet uitdrukken in het Spaans. Toevallig komt er daar iemand aangereden op een bromfiets, die wilde weten wat het probleem was. Toen ik dat allemaal uitgelegd had, bleek dat de vriend van de zoon van Chillida te zijn. En die heeft ervoor gezorgd dat we dan toch nog dat beeldenpark konden bezoeken. Wij zijn daar trouwens heel persoonlijk en met veel egards ontvangen, vooral ook om dat ze nu wisten dat ik ook beeldhouwer was en speciaal van zo ver gekomen was om kennis te maken met het werk van Chillida. Als ik daar aan denk, krijg ik er nog kippenvel van.

Is dat kunstzinnige bij jou een erfelijke trek?

Totaal niet. Mijn ouders bezochten nooit een museum, niemand in de familie. Naar het schijnt kon mijn grootvader goed tekenen, maar die heb ik niet zo heel goed gekend, hij is gestorven toen ik 12 was.

Ik ben daar blijkbaar mee geboren, want al van in de lagere school, deed ik bijna niets anders dan tekenen, ook tijdens de gewone lessen, als ik het bv. niet al te interessant vond wat de leraar vertelde. Al mijn schriften stonden vol met tekeningen. Jammer genoeg bestaan die niet meer, alles is weggegooid en dat vind ik nu bijzonder jammer.

Je hebt blijkbaar wel een persoonlijke beeldentaal. Hoe ontstaat nu zo'n beeld van Martine Vyvey?

Aan de oorsprong van zo'n beeld ligt altijd een schets. Sommige schetsen lenen er zich dan echt toe om er een beeld van te maken. Kijk hier, mijn eerste kleine beeldjes zijn gebaseerd op de schetsen van die lopers op de loopband. Ze zijn in gewoon staal, maar ik kan je verzekeren, die eerste beeldjes zullen hier nooit weggaan, ik zal ze altijd blijven koesteren.

Ik ging naar dansscholen om daar te schetsen. Ik was vooral aangetrokken door tango, door buikdansen en flamenco, kortom ik ben gefascineerd door beweging en vooral door het vastleggen van die beweging, oorspronkelijk in een schets.

Soms vertrek ik ook wel eens van een foto, uit de krant bv., en van die foto maak ik dan een schets, wat meestal betekent dat er nogal wat weggelaten wordt. Alle lijnen die storen of die overbodig zijn verdwijnen dan. (zie beeld 'Estafette' gebaseerd op een krantenfoto van Cédric Van Branteghem.)

Die schets wordt dan met krijt overgezet op het staal en wordt dan uitgebrand met de plasmabrander. Daardoor ontstaan er aan de rand bramen en die moeten afgeslepen worden. En elk apart uitgebrand of uitgesneden stuk wordt dan in het vuur gesmeed, zoals armen, benen enz... Daarna worden de afzonderlijke stukken aan elkaar gelast. Je kunt het vergelijken met het opbouwen van een puzzel.

Dat smeden moet toch zware fysieke arbeid zijn?

Het is eigenlijk louter techniek. In het begin was dat heel zwaar; ik kreeg er tenniselleboog en ontsteking in mijn schouders van, maar dat kwam omdat ik de techniek niet beheerste. Je moet weten dat cortenstaal driekeer zo taai is als gewoon staal. Ik begon al te hameren toen het cortenstaal nog maar rood verkleurde en dat is dus niet juist. Ik moest wachten met slaan tot het geel verkleurde, tot het staal bijna tegen het smeltpunt aan was. Ik heb dat geleerd van beeldhouwer Luc Coomans, een heel goeie vriend van ons. Hij is he-

laas nog niet zo lang geleden overleden. Nu, eens ik dat wist, ging het allemaal veel gemakkelijker.

En, ik moet wel zeggen, terwijl ik aan het smeden ben, terwijl ik dus aan het vormgeven ben kan er nog van alles veranderen aan het kunstwerk. Als ik dan merk bv. dat twee armen de globale lijn van het beeld storen dan kan het gebeuren dat ik een arm weglaat. En zo ontstaat het beeld als het ware tijdens het smeden zelf.

Hoe kunnen we een beeld van Martine Vyvey herkennen?

Door de beweging die erin gevangen zit. De suggestie van een beweging wordt weergegeven door maar een paar lijnen en een paar vlakken. Ik probeer de beweging stil te zetten door het overbodige weg te laten en enkel het essentiële over te houden. 'Wilskracht' is daar een typisch voorbeeld van.

Ik deed mee met LineArt in Gent en een oudere man, halfzijdig verlamd, stond heel aandachtig naar mijn werk te kijken en toen zei hij plots tegen mij: 'Niet de vogels maar hun vlucht.' Die man had precies gevoeld wat ik met mijn beelden tot uitdrukking wil brengen.

Zo'n beeld neemt nogal wat tijd in beslag, waarschijnlijk. Hoeveel beelden maak je zo in een jaar?

In een jaar zo'n 6-tal beelden. Dit jaar heb ik mij vooral beziggehouden met grotere formaten en dan kom ik tot 3 grote beelden in een jaar of zelfs minder. Met het beeld 'Invite me to dance', ben ik van maart tot nu, september / oktober bezig geweest. Dat is toch zes, zeven maand voor één beeld. Andere jaren maak ik dan meer kleinere beelden.

Ik maak zeer graag grotere beelden, tot 3 m zelfs. Maar dan heb ik wel wat hulp nodig niet alleen wegens de grootte maar ook omwille van het gewicht. Ik werk dan in staalplaat van 5 mm en dat geheel is dan natuurlijk enorm zwaar. Een gepensioneerde smid van 69, een zeer zachtaardige mens, komt dan helpen, maar alles gebeurt dan wel volledig onder mijn leiding. Ik krijg dan als het ware een privéopleiding bij hem. Jammer genoeg gaat dat nu niet meer omdat hij ziek geworden is. Hij heeft mij ook leren werken met een pneumatische hamer, iets wat zeer gevaarlijk is voor iemand die daar niets van kent.

Je laat ook afgieten in brons?

Ja, inderdaad, maar dat is heel arbeidsintensief. Ik maak het beeld dus in staal, dan wordt het hier in de woonkamer op een draaiplateau geplaatst en als het blijft boeien, rond om rond, dan pas beslis ik

om het in brons te laten gieten, dan pas doe ik die investering. Het moederbeeld wordt dan in stukken gedaan, in zand gemouleerd en dan in brons gegoten. Of soms wordt er een siliconenmal op gemaakt en met de verloren was methode in brons gegoten. Als ik die beelden in brons laat gieten dan kan ik het moederbeeld (in cortenstaal dus) voor mezelf houden en zo een eigen collectie opbouwen. Dat is interessant om later eens een overzichtstentoonstelling te houden.

Die bronzen beelden worden dan waarschijnlijk ook nog eens bewerkt, met een patine bv.?

Bronz wordt inderdaad gepatineerd. De vroegere, klassieke beelden kregen bijna allemaal zo'n donkerbruine patine, kijk bv. eens naar de beelden van Georges Minne.

Maar nu werk ik samen met een bedrijf in Zottegem, met meesterpatineur Wim Buysse en die kan prachtige patines leggen. Hij gaat telkens na welke de beste, de mooiste patine is voor mijn beelden. Dat is een laag die in het brons geëtst wordt. Dat kan dan een roestkleur geven of groen of wit al naar gelang het product dat men gebruikt. Dat patineren is zeer zeker een kunde op zich.

Je eerste beelden dateren van 2007 / 2008. Als je nu in 2015 bekijkt wat je al allemaal gerealiseerd hebt, dan heb je op korte tijd toch hele grote stappen gezet.

Ja inderdaad, maar ik moet toch nog eens terugkeren op wat ik in het begin gezegd heb: de basis werd gelegd in Die Schule des Sehens. Dat zit erin en gaat er nooit meer uit. En ik werk ook al jaren op beweging, ik heb het al gezegd, ik ga schetsen in dansscholen. Dus al vanaf het begin heb ik de beweging enorm bestudeerd zodat de stap naar het beeld eigenlijk niet zo groot is.

En heel belangrijk is ook dat je niet thuis in je atelier blijft zitten met je paardenbril op. Je moet toch zo veel mogelijk proberen je blik te verruimen. Als je in de academie cursus volgt dan ga je naar Parijs, naar Londen, naar Amsterdam op studiereis. Je komt er in contact met diverse kunststromingen zoals bv. Cobra, Impressionisme, Expressionisme enz.. Ik kan er niet genoeg de nadruk op leggen om uit je atelier te treden. Het is zo belangrijk de confrontatie aan te gaan met wat er vandaag de dag getoond wordt in de musea. Hier kun je je laten inspireren. Ieder weekend proberen wij dan ook een tentoonstelling of een museum te bezoeken.

In dit verband zou ik ook willen wijzen op de belangrijke rol van de sociale media. In het begin was ik ook geen voorstander van facebook bv., maar je kunt dit medium ook op een verstandige manier gebruiken. Je kunt er je vrienden onder kunstenaars, onder musea kiezen en ik kan je verzekeren er gaat een hele wereld voor je open, je wordt op de hoogte gehouden en aangespoord om tentoonstellingen, zoals die van Rothko onlangs, te gaan bekijken. Zo'n tentoonstelling, met al die werken, gewoonweg prachtig en uniek

En dan word je soms geconfronteerd, hier in het atelier, bv. tijdens Buren bij Kunstenaars met mensen die dan zo van die uitspraken doen als: "Jaja, dat is gelast, ik kan dat eigenlijk ook. Iemand die een beetje kan lassen kan dat ook." En ik zwijg dan, hoewel ik dat heb moeten leren. De mensen hebben er eigenlijk geen idee van dat ik al veertig jaar intensief met kunst bezig ben.

Hetzelfde geldt ook voor de vraag hoe lang zit je aan een schets of een aquarel? Dat duurt op zich maar drie minuten, maar daarvoor heb je toch wel je bagage van, in mijn geval, veertig jaar nodig. Talent en opleiding en kunde spelen hier natuurlijk een even grote rol. Ik zeg altijd dat je uiteindelijk moet kunnen 'dansen' op alles wat je verworven hebt, je moet dansen op je kunde, dan pas ben je een echte kunstenaar. Je opleiding is nodig geweest, het zijn de grondvesten maar ze mag niet meer zichtbaar zijn in je kunst.

Zonder te overdrijven zou ik durven zeggen dat heel mijn leven in het teken van de kunst staat.

De negatieve kant daarvan is dat ik dan weer zeer weinig tijd heb voor een sociaal leven. Drie dagen gaan werken en dan 4 dagen aan

mijn beelden werken en / of musea gaan bezoeken. Dus veel tijd voor vrienden en familie blijft er dan niet over.

Toen onze ouders gestorven waren heb ik beslist om elk jaar een week vakantie te nemen om met mijn jongste zus op reis te gaan. Dat betekent dan de bergen in of meer algemeen de natuur in, ons hoofd leegmaken en samenzijn. Als je heel het jaar door zo intens bezig bent met je werk en je kunst is het absoluut nodig eens je kop leeg te maken.

Ik ben nogal een buitenmens ook. Als ik moe ben en me niet goed voel dan ga ik naar buiten en dat doet wonderen. En ik ben me heel bewust van de grote luxe die ik heb: hier in Zedelgem heb ik de boerenbuiten en dan heb ik ook nog mijn huis aan zee nabij het duinenkerkje in Mariakerke, vijf minuutjes van 't strand waar je je zorgen makkelijk kunt laten wegwaaien.

Het je al geëxposeerd? Ben je verbonden aan galeries?

Wel al veel geëxposeerd, maar zo weinig mogelijk in galerijen.

In 't Feest- en Cultuurpaleis in Oostende (jammer genoeg is dat nu afgebroken) ook op Lineart, Gent maar dat moest wel via een galerij, in de Vlaamse opera in Gent, in de Ardennen, Musée du pays d'Ourthe-Amblève, Tentuinstelling in Knokke georganiseerd door de Lionsclub, en dat laatste is dan voor een goed doel. Liever dan in een galerij tentoon te stellen prefereer ik voor een goed doel te exposeren en dan een percentage af te staan. Art Transfo Biënnale actuele kunst in Zwevegem, opnieuw voor een goed doel. Bij die laatste tentoonstelling was ik wel in goed gezelschap, o.a. Jan Fabre, Wim Delvoye, Panamarenko en nog een paar andere bekende kunstenaars deden mee. Ook in Lissewege staat er ieder jaar een beeld van mij en nu in november in Kortrijk doe ik al voor de tweede keer mee aan Classic Event. Ik sta daar met een eigen stand, waar ik volledig mijn eigen ding kan doen. Ik kan daar dus ook schilderijen hangen, zo veel of beter zo weinig als ik wil en op de manier die ik wil, want vooral mijn beelden moeten voldoende ruimte hebben.

Als je deel uitmaakt van een galerij is het grote nadeel dat in een beperkte ruimte alles volhangt. Elke galerij wil winst maken. En als beeldhouwer moet je dan maar een plaatsje zien te vinden voor je beelden in een hoekje. De mensen komen binnen, worden overrompeld en zien niets meer, zeker de beelden niet.

Ook in het buitenland heb ik tentoon gesteld, o.a. in Helsinki via het Fins cultureel centrum in Antwerpen. Het was een rondreizende tentoonstelling over dans. Ook in de Nederlandse ambassade in Helsinki hing er werk van mij. In Nederland en in Frankrijk (Watrelot). Verder

Art Insbruck in Oostenrijk, een kunstbeurs, dan nog een kunstroute in Zeeland en in Nederlands-Limburg.

Ik krijg wel van overal aanbiedingen, maar het is niet de bedoeling dat ik met mijn beelden overal ga rond zeulen van het ene naar het andere, ik ben op dat vlak nogal selectief. Ook Buren bij Kunstenaars vind ik zeer interessant, want de mensen die in kunst geïnteresseerd zijn willen niet alleen de kunstenaar leren kennen maar ook het atelier zien waarin het werk tot stand komt. En dit is dan een uitgelezen moment daarvoor.

Ook opdrachten?

Dé verwezenlijking voor mij waren die schetsen voor de affiche voor de Memorial Van Damme.

Ik heb ook een trofee gemaakt voor de Wereld Hulp Organisatie in 2010 en het bronzen beeld voor de Marie Poppelin prijs in datzelfde jaar. Dat was een wedstrijd voor vrouwelijke kunstenaars om iets te ontwerpen. Ik heb die wedstrijd gewonnen met het beeldje 'Female Freedom' geïnspireerd op een gedicht van Lut de Block, 'Vleugelslag'. Het gedicht komt erop neer dat alle vrouwen kunnen vliegen, maar ze hebben het soms verleerd. Ik ben ook zo iemand, ik ben soms aan het vliegen in mijn hoofd, maar door je verantwoordelijkheden word je nogal eens met je voetjes terug op de grond getrokken.

welke van je eigen beelden vind je bijzonder?

'Levensdans' en 'Wilskracht' want die kunnen bewegen in de wind. Dus niet via een motortje, maar echt, op kogellagers, kunnen die vrij bewegen in de wind. En dat vind ik een enorme meerwaarde voor het beeld, het is de wind die beslist hoe en in welke richting het beeld beweegt.

Die titels van je werk, zijn die belangrijk, voegen die iets toe, volgens jou?

Ik vind die titels zeer belangrijk. Bv. 'Wilskracht': de suggestie van de beweging is de judoka; hij mag niet op zijn rug terechtkomen, anders is hij verloren. Hij voelt dat hij toch gaat vallen maar met al zijn wilskracht draait hij zijn lichaam om op zijn borst terecht te komen. De filosofie achter dat beeld is eigenlijk mijn leven en dat van veel mensen. Tegenslagen verwerken die je bijna doen vallen en steeds de kracht vinden om opnieuw op te staan. Dat beeld staat nu ook aan het nieuwe woon- zorgcentrum in De Haan (Vossenslag). Ook voor de

mensen die daar wonen is dat beeld een beetje symbolisch: altijd maar de kracht vinden om voort te doen.

Ook 'Levensdans' kan je zo interpreteren; de ballerina staat op de toppen van haar tenen, ze is dolgelukkig, ze danst maar als ze zich omdraait, zie je dat ze maar één arm en één been heeft en dat staat dan voor de mindere kanten van het leven. Het leven in goede en kwade dagen.

Dus mijn werk is niet alleen geïnspireerd op beweging, er zit veel meer achter dan dat.

En 'Chaos II' is een aanklacht tegen de groeiende homofobie in de wereld. Maar de mensen mogen er uiteraard wel hun eigen ding in zien, maar met mijn titels geef ik toch wel een bepaalde richting aan.

Blijft er dan nog tijd voor iets anders?

Weinig, bitter weinig.

Voor literatuur bv.?

Naar de winter toe, nu dus, als ik het op kunstgebied wat rustiger aan doe, sta ik open voor literatuur. Maar toch zijn het voornamelijk kunstboeken en biografieën van kunstenaars.

De biografie van Rik Wouters en van James Ensor geschreven door Eric Min vind ik zeer goed geschreven. Dat is zeker een aanrader.

Ook poëzie zoals bv. Maud Vanhauwaert die ik persoonlijk heb leren kennen. Vooral haar bundels 'Ik ben mogelijk' en 'Wij zijn evenwijdig' vind ik zeer mooi. Die bundels liggen altijd bij me in de zetel. Ik vind die poëzie zeer interessant ook omdat je ze niet volledig na mekaar moet lezen, maar je kunt je telkens beperken tot kleine stukjes, tot afzonderlijke gedichten. Zo kun je korte momentjes genieten, ook van bv. Lut de Block.

Griet op de Beek met haar 'Vele hemels boven de zevende' heeft mij ook erg aangesproken.

De dichtbundel Lotgenoten van Gwij Mandelinck mag ik hier zeker niet onvermeld laten. Ook een aanrader is Koenraad Tinel met zijn Verhalen over het Pajottenland, met die schetsen in Oost-Indische inkt daarbij, gewoonweg prachtig. En ook hier kun je je beperken tot kleine stukjes per keer.

Reizen?

Ofwel ga ik op zoek naar de natuur ofwel maak ik kunstreizen; Madrid, San Sebastian, Bilbao, New York, Kopenhagen, Japan enz.... En,

niet te vergeten, de Grand Canyon en Bryce Canyon, dat zijn sculpturen op zich, sculpturen door de natuur.

Zijn er kunstenaars naar wie je opkijkt?

Ja, zoals eerder al gezegd, Eduardo Chillida. Hij is toch iemand die over heel de wereld, tot in Japan toe en ook in Duitsland zeer bekend is. Voor zijn werk *El piene del viento* heb ik grote bewondering. Dat is een enorm monumentaal werk dat bevestigd is aan de rotswanden langs de kust in Noordwest-Spanje waar de woeste zee vrij spel op heeft. Dat kunstwerk is tezelfdertijd natuur en beweging.

In dat verband zou ik nog volgende anekdote kwijt willen: we waren vorig jaar op een tentoonstelling in Blankenberge en zagen dat werk van Chillida daar toch wel zeker. Dus die kunstenaar had er niet beter op gevonden dan Chillida te kopiëren. En de meeste mensen die het oorspronkelijke werk niet kennen lopen daar natuurlijk in. Maar dat is je reinste plagiaat. Een echte schande. Denk ook maar eens aan al die Giacometti-na-apers, niet te geloven.

Niets gaat boven authenticiteit. In mijn geval ligt mijn sterkte waarschijnlijk in het feit dat ik uit werken ga en dat ik niet moet leven van mijn kunst. Op dat vlak ben ik totaal onafhankelijk en doe ik waar ik zin in heb. Ik moet in mijn werk geen enkele toegeving doen naar de eventuele koper. Hoewel, je mag mij niet verkeerd begrijpen, als ik een werk verkoop vind ik dat natuurlijk een bevestiging. Daarom ben ik ook niet zo voor galerijen. Zij zouden al vlug dicteren wat je moet gaan maken en in welke kleur. Nee, dat is dus echte commercie en dat ligt mij absoluut niet.

En toch, er bestaan ook wel een paar echt goeie galerijen, die je wel je ding laten doen en alle administratie en kopzorgen van je weg nemen zodat je je uitsluitend op je kunst kunt concentreren. Bij zo'n galerij zou ik mij natuurlijk wel thuis voelen, maar zoals gezegd, veel zijn er niet.

Even de kunst buiten beschouwing gelaten, als je de wereld om je heen eens bekijkt, ben je dan optimistisch of pessimistisch?

Op het eerste gezicht pessimistisch, maar volgens mij is er wel hoop. Meer en meer jonge mensen, kunstenaars, schrijvers beginnen zich te realiseren dat het zo niet verder kan, dat er dringend iets moet veranderen.

Ik steun al jaren Greenpeace, een prachtige organisatie van meestal idealistische jonge mensen die in veel gevallen hun leven op het spel zetten voor de goede zaak. Ik ben ook al jaren lid van Belgische Na-

tuurreservaten. Ik vind het belangrijk dat je ook in je eigen streek kunt gaan wandelen in de natuur. En daarvoor wordt, gelukkig maar, steeds meer gedaan.

Ik vind het ook hoopgevend, dat, over de hele wereld gezien, de vrouwen stilaan wat meer van zich laten horen, langzamerhand het heft mee in handen nemen. Dat is volgens mij een positieve evolutie. Dat heeft uiteraard zijn tijd nodig, maar ik ben ervan overtuigd dat de toekomst aan de vrouwen is.

Hoor ik hier de feministische Martine Vyvey?

Misschien wel, ik vind dat je als vrouw moet opkomen voor je eigen rechten. Maar dat heeft zijn keerzijde natuurlijk, je moet dan ook kunnen voorzien in je eigen bestaan. Afhankelijk zijn van iets of vooral van iemand vind ik zeer erg.

Ik heb een groot verantwoordelijkheidsgevoel, profiteren van iemand vind ik zeer erg. En dat niet alleen op het vlak van de kunst. Neem nu bv. die supermarkten die goedkope kledij verkopen, 5 euro voor een t-shirt of zelfs een trui. Je moet daar toch bij bedenken dat zoiets niet mogelijk is, dat die kledij waarschijnlijk vervaardigd is in Azië door kinderen die leven in abominabele omstandigheden en werken voor een aalmoes. Dus, dan zeg ik, koop zoiets toch niet. Hetzelfde voor koffie, thee en andere producten. Ik schaf mij die zo veel mogelijk aan bij Oxfam wereldwinkels of kijk toch tenminste of het etiket van fair trade voorhanden is. En het belangrijkste is bij jezelf beginnen om de wereld een heel klein beetje te veranderen, om dat steentje te verleggen. Reken nooit op een ander, want die zal het waarschijnlijk niet doen.

Nog een laatste vraag: welke droom zou je nog willen realiseren?

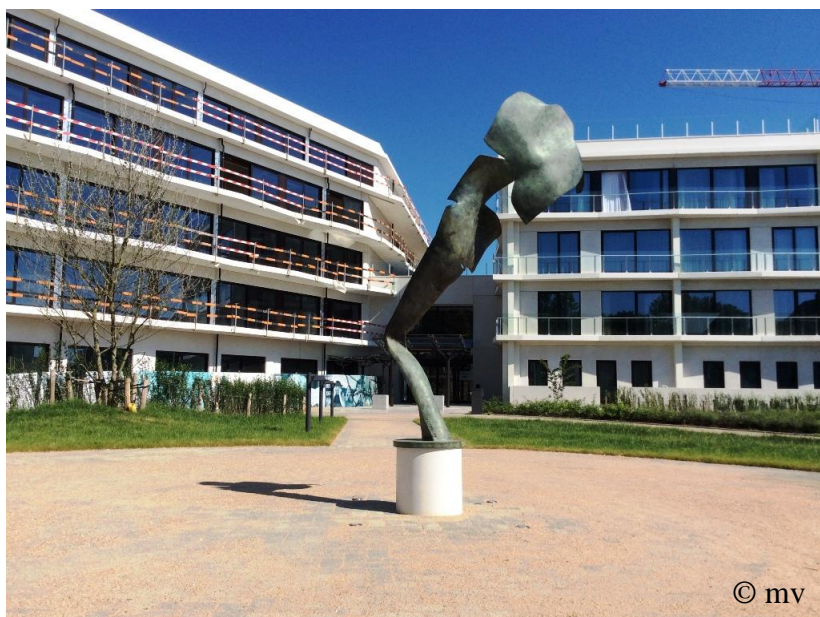
Ik heb al een beetje mijn droom gerealiseerd, nl. mijn beelden in de openbare ruimte plaatsen, zodat iedereen er kan van genieten. Dat is de laatste twee jaar gerealiseerd aan het woon- zorgcentrum Amandina in Wuustwezel, aan het zorghotel Drie eiken in Antwerpen en onlangs aan het woon- zorgcentrum Golf en Zilverduin in De Haan.

Maar mijn droom nu, op dit moment, bestaat erin dat mijn beelden zouden verspreid zijn over verschillende beeldenparken, zodat iedereen ze gratis zou kunnen gaan bekijken. Als voorbeeld voor zo'n beeldenpark denk ik dan natuurlijk aan Middelheim in Antwerpen. Een eigen privé beeldenpark zoals Chillida dat heeft in San Sebastian of hier bij ons de fantastische beeldhouwer Henri Lannoye met zijn prachtig atelier en grote beeldentuin in Bornem... neen, eigenlijk niet.

Mijn werk is een ode aan de beweging, dus laat die werken van mij maar bewegen, laten ze zich maar verspreiden naar beeldenparken in alle windstreken. Dat is ook een mooie droom. En als je er dan niet meer bent, dan hoeft niemand er zich nog om te bekommeren.

Martine Vyvey, heel erg bedankt voor dit interview.

www.martinevyvey.be

Wilskracht

Levensdans

Invite me to dance

Estafette

Martine Vyvey met twee Jamaicaanse atleten: Shelly-Ann Fraser en Asafa Powell naast de affiche Memorial Van Damme 2009

De eerste zin

door Roland Ranson

"Eigenlijk ging het al lang niet echt goed met me."

Uit 'Er moet iets gebeuren' Verhalen van Maartje Wortel, Das Mag Uitgevers 2015, 236 blz.

Dus, beste lezer, die eerste zin uit een verhalenbundel van een jonge, al bekroonde en frequent genomineerde rijzende ster aan het literaire firmament, Maartje Wortel, ook wel bekend, toch bij kenners, van *Dit is jouw huis*, *IJstijd* en *Half Mens*, allemaal mustreads, neem het van mij aan.

Bovendien is haar laatste 'Er moet iets gebeuren' uitgegeven bij de nieuwe, door crowdfunding ontstane uitgeverij Das Mag. En, ja hoor, niet zonder trots kan ondergetekende beweren dat hij een van de drieduizend medeoprichters is van bovengenoemde uitgeverij. Maar dat, zoals een Hamse veelschrijver wel eens zegt, geheel terzijde.

Laten we nu eens terugkeren naar de kern van de zaak, naar die eerste zin: 'Eigenlijk ging het al lang niet echt goed met me.'

Moet u zich nu zorgen beginnen maken over het feit dat deze rubriek in zeer afzienbare tijd zal verdwijnen uit uw favoriete tijdschrift, of kunt u anderzijds uw geluk niet op eindelijk van dat oeverloze geëmmmer verlost te zijn.

Niet zo vlug. Die zin staat er wel, maar heeft die wel betrekking op ondergetekende, met andere woorden, gaat het eigenlijk al lang niet echt goed met me. U verwacht van mij een helder, ondubbelzinnig antwoord en dat krijgt u ook: ja en nee.

Gaat het wel ooit echt goed met iemand? Hebben we ooit in de vele hemels boven de zevende vertoefd? Hebben we ooit euforische zesdaagsen meegemaakt en dan bedoel ik natuurlijk wel die waarin we zelf niet meefietsten? Misschien hebben we wel eens een nanoseconde van groots gelijk, excuus geluk - waar zit het verschil? - meegemaakt, ik mag het hopen, maar toestanden waarvan je kunt zeggen, nu gaat het al een hele tijd écht goed met me, ik durf het te betwijfelen. Natuurlijk, ik weet het wel, veel ligt in de interpretatie van het woordje 'écht'. Ik neem aan dat je je écht goed kunt voelen wanneer je na het zwoegen op een stukje proza eindelijk het laatste woord aan het papier kan toevertrouwen, je kopij bij de hoofdredacteur aflevert en het op een zuipen zet. Ja, dan voel je je écht goed, zolang het duurt natuurlijk en die onvermijdelijke kater je het leven en niet al-

leen dat weer echt zuur komt maken. En dan ga je automatisch bij jezelf denken dat het al een hele tijd niet echt goed met je gaat.

En als je dan even om je heen kijkt en merkt wat er zo allemaal gaande is in dit ondermaanse dan word je ook daar niet vrolijker van. Je trekt je al die ellende misschien wat te veel aan, merkt dat het vooral bij anderen al lang niet echt goed gaat en wordt erdoor aange-stoken. Ik zie vluchtelingen op mijn televisiescherm zeeën overste-ken, onherbergzame Europese landstreken doorkruisen, zo arm als de mieren, berooid, uitgeput en de wanhoop voorbij. Een paar dagen later staan ze in de rij om ergens in onze gewesten asiël, bescher-ming, toevlucht te krijgen en dat wachten lijkt eindeloos te duren en de kans op succes verre van zeker. Als ik zoiets zie, dan gaat het mij niet echt goed, en ik zie dat al heel lang. Dan is je eerste gedachte, opnemen die bende, kost en inwoning kunnen ze krijgen en als ze willen integreren dan kunnen ze blijven ook. Maar... beste lezer, op dat zelfde televisiescherm zie ik dan een politicus m/v nog diezelfde avond verschijnen met de mededeling dat zoiets niet kan blijven du-ren. Dat we dat allemaal niet kunnen blijven betalen of, om nog wat meer overtuigingskracht te gebruiken, dat we dan maar zelf een heel stuk van onze welvaartstaart zullen moeten inleveren. Als ik zoiets hoor en zie, dan gaat het mij niet echt goed. En bovendien, ik sla aan het twijfelen. Zou het echt zo zijn dat we onze duur bevochten wel-vaart zouden moeten delen met vreemden die hier zo maar komen binnenvallen omdat het hun thuis eventjes te warm geworden is? Wij worden ervoor gewaarschuwd dat we wel eens in materieel zwaar weer zouden kunnen terechtkomen door onze grenzeloze en mis-plaatste goedigheid. Zou het waar zijn dat we samen met de echte slachtoffers ook een boel gespuis binnenhalen die het niet alleen op onze welvaart maar nog meer op onze manier van leven voorzien heeft. Zou dat echt waar zijn? De argumenten van bovengenoemde politieke scherp-slijpers lijken wel steek te houden en de cijfers, als die reëel zijn, zijn zo vanzelfsprekend dat men daar moeilijk tegenop kan. En zo komt het, beste lezer, dat het mij echt niet goed gaat en zeker ook niet echt goed gaat. Zijn solidariteit of eigenbelang aangeboren kwaliteiten en moet men zich tegen het een of het ander omwille van politieke correctheid, omwille van ethisch besef verzetten of moet men gewoon zijn buikgevoel volgen? Moeten we in dat laatste geval dan geen rekening houden met onze prikkelbare darmen en stinkende winden. Ik weet het niet hoor, kiezen voor opendeurland België of ons omheinen met prikkel- en scheermesjesdraad zodat geen 'vreemde' er nog inkomt?

En met de twijfelaar gaat het niet echt goed.

Of laten we het hebben over dat gespuis, de in dit verband nooit veraf staande islamfundamentalisten, jihadi's, islamisten en ander fraais. Dat gaat, op een vrijdagavond zomaar van Brussel, Molenbeek wordt stellig beweerd, naar Parijs om zo veel mogelijk onschuldige mensen, en ja hoor, twijfel niet, die bestaan, te vernietigen. In de ogen van de moordenaars zijn dat toch maar ongelovigen, christen honden of het allerergste, atheïsten. Die moeten eraan, liefst zo gruwelijk en zo bloedig mogelijk. En zij beweren dat ze zich voor hun onmenselijke, barbaarse wandaden baseren op Hun Boek, dat hun God groot is en dat de Profeet de verkondiger van zijn Woord is. Als ik dat zie en hoor, en ik zie dat helaas al lang, beste lezer, dan moet ik toegeven dat het mij al lang niet echt goed gaat. Maar dan zijn er, gelukkig maar zou je denken, ook anderen die beweren dat het(zelfde) Heilig Boek geen enkele barbaarse daad billijkt en elke vorm van geweld tegenover de medemens afkeurt. En dan is die twijfelaar in mij nog ongeduriger aan het ijsberen. Is dat wel waar? Zou dat Boek die vreselijke mensen toch niet op bepaalde ideeën gebracht hebben? Zou iemand mij, niet alleen met de hand op het hart, maar met deugdlijke argumenten en teksten kunnen overtuigen dat die Geschriften ook echt alle schepselen heiligen? Doet u het dan 'onverwijld', want eigenlijk gaat het al lang niet echt goed met me.

Book on the hill

door Hans Vanhulle

Max Frisch, Dagboeken

Van Max Frisch (1911-1991) werden in ons taalgebied twee boeken gepubliceerd die een meer persoonlijke inblik in zijn leven en denken bieden en die niet louter zijn verhalend genie in de verf zetten: Dagboek 1946-1949 en Dagboek 1966-1971. In zijn nalatenschap vond men aanzetten voor een derde dagboek uit zijn laatste jaren, maar dit werd postuum enkel in het Duits gepubliceerd. Frisch was een multi-talent; naast schrijver en theaterauteur, die zelf regisseerde, was hij ook architect, maar hij sloot zijn bureau om zich volledig aan de literatuur te wijden. Hij werd in Zürich geboren en, na een leven vol omzwervingen (o.a. Rome, Berlijn, New York), zou ook Zürich het eindstation worden van zijn verblijf in dit ondermaanse. In wat hij schreef zocht hij aanvankelijk veeleer antwoorden op existentiële vragen,

maar naarmate zijn roem groter werd, werd hem steeds meer het etiket van "geweten en geheugen van Zwitserland" opgekleefd. Ongewijfeld een weg die vele grote schrijvers wordt opgedrongen. Na verloop van tijd uitte hij zich meer uitgesproken politiek in zijn discours, getuige zijn tweede dagboek, en was hij vooral geporteerd voor de sociaal-democratische politieke stijl zoals Helmuth Schmidt die in Duitsland uitdroeg. Dat hij een turbulent liefdesleven had, is een understatement; "eye-catching" was vooral zijn verhouding met Ingeborg Bachmann. Hij was bevriend met o.a. Friedrich Dürrenmatt, Bertolt Brecht, Carl Zuckmayer en het schrijversechtpaar Christa en Gerhard Wolf. Hij was agnost en werd zonder aanwezigheid van een geestelijke begraven. Tot zover enkele beknopte personalia.

Er wordt gewag van gemaakt dat Max Frisch zich als een der eerste schrijvers bezighield met de postmoderne conditie van de mens. Het denken gold slechts vanuit een bepaald standpunt en haar context, en het is onmogelijk om met taal een gesloten wereldbeeld of de gestalte van een individu weer te geven. Misschien stond Frisch in de literatuur op een breuklijn die ontstond na de Tweede Wereldoorlog: het maakbare van het ideologische vertoog in literatuur en maatschappij werd opgegeven en onderging een paradigmaverschuiving naar het discours dat de deconstructie van het individu centraal stelde. De eenheid en samenhang in het beeld van het individu dat de lezer waarneemt verdween of werd vlottend. Dat merkt men reeds in "Ulysses" (1922) van James Joyce en vooral in "Iemand, niemand en honderdduizend" (1926) van Luigi Pirandello. Sindsdien werkte deze voortschrijdende versplintering van de cohesie van het "ik" steeds verder door in de literatuur en beleeft momenteel zijn ontluisterende finaliteit in het atomaire wereldbeeld van een Michel Houellebecq. De zoektocht naar een identiteit en het permanent construeren van die vlottende identiteit, die contrasteert met het vastgenagelde beeld dat anderen van die identiteit hebben, maar ook met het beeld dat het zelf heeft van de identiteit van de andere, is een constante in de boeken van Frisch. Hem lezen is een openbreken van de starre eendimensionaliteit die men in geijkte communicatiepatronen aantreft. Zijn dagboeken wisselen voortdurend tussen fictionele en autobiografische elementen, die daarin convergeren dat ze steeds pogen om, in een aanvankelijk omcirkelende en daarna vernauwende beweging datgene te vatten waarin het gewone taalgebruik meestal tekortschiet, namelijk het doorvorsen van die gemoedstoestanden en gedachteassociaties die onuitspreekbaar zijn in een lineaire literaire neerslag.

Over de essentie van zijn visie op het schrijverschap zei hij het volgende: "*Wat belangrijk is: het onzegbare, het wit tussen woorden, en*

altijd spreken deze woorden van bijzaken die we eigenlijk niet bedoelen. Wat ons echt na aan het hart ligt kun je in het gunstigste geval omschrijven, en dat betekent heel letterlijk: je schrijft erom heen. Je omsingelt het. Je doet uitspraken die nooit behelzen wat we echt hebben beleefd: dat blijft onzegbaar. Ze kunnen het alleen omgrenzen, zo nauw en zo precies mogelijk, en de essentie, het onzegbare, komt hoogstens te voorschijn als de spanning tussen deze uitspraken.” (I -pag. 40)

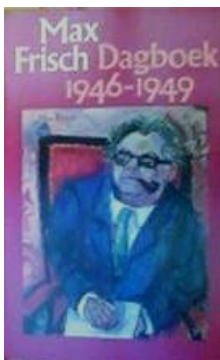
Hij tast de grenzen af van wat met taal zegbaar is, om patronen te zoeken die kenbaar maken wat een geest zoal kan omstuwen. In zijn vele romans merkt men de qua betekenis overvol beladen zinnen op, die zijn ingesnoerd in een compacte en reducerende schrijfstijl, waardoor het proza een zo gebalde zeggingskracht krijgt, dat men het best traag tot zich neemt, wil men de kwintessens van de tekst blijven doorvorsen. Het wisselende spel tussen enigmatische fictie en feiten en impressies brengt je ook bij het lezen van zijn dagboeken in een bijzondere stemming.

Zo ontrafelt hij het fenomeen van de beleefdheid als een algemene antropologische strategie tot pacificatie van het onbekende, en hij doet dit zo dat alle aspecten en causaliteiten van de menselijke omgang er prismatisch in oplichten (cfr. “Beleefdheid”- I -pag. 54-58). Of analyseert hij het verschil tussen de leugen en de onwaarachtigheid (I -pag.181). Ook ziet hij vormelijke dwarsverbanden tussen theater, literatuur, schilderkunst en architectuur, die steeds verrassend zijn en in hun logica tot het einde doorgecomponereerd worden (I -pag. 62-64). Frisch is het steeds te doen om over het “Gesamtbild” te reflecteren, waartoe hij in zijn proza komt door steeds wisselende perspectieven te hanteren en mondjesmaat meer informatie voor de lezer te ontsluiten. Het doorvorsen van de zich herhalende gedachtelijnen die je vanuit diverse invalshoeken toewaaieren, is voor de lezer belangrijk om tot een duidelijke hermeneutiek van de tekst komen (e.g. het verhaal “De graaf van Öderland” – I -pag. 67-101). Een sterk staaltje van Frisch’ vertelkunst is het verhaal “De harlekijn” (I - pag.308-351). Het is een mefistofelische, surreële vertelling, een grandioze demasqué van wat het met iemands persoonlijkheid doet die plotseeling schatrijk wordt en macht over het leven van anderen verwerft. Om het eerste deel af te sluiten wordt de lezer vergast op een claustrofobisch en kafkaësk verhaal dat de lapidaire titel “Schets” draagt (I -pag. 380-405).

Zoals men het door een vriendschap best vermag te bewerkstelligen, weet Frisch met enkele korte, maar genuanceerde karakterschetsen Bertolt Brecht levensecht te portretteren(II -pag. 19-35). Verder vertelt hij over zijn bezoek aan een schrijverscongres en rondreis

door Rusland, waar hij begeleid wordt door een vormelijke en aalgladde "Intourist-hostess", die diplomatisch tussen alle ideologische tegenstellingen in gesprekken heen weet te laveren, om hem aldus een geforceerd optimistisch beeld van de Sovjet-Unie op te dringen (II – pag.117-130/pag.149-152). Met zijn manier van vragen stellen komt Frisch zeer pregnant en goed beslagen voor de dag als hij enkele netelige questionnaires op de lezer afvuurt, die hem dwingen tot niets verhullende stellingnames in dat soort aangelegenheden die ons allemaal bezighouden. (varia – mannen en vrouwen – hoop – humor – geld – vriendschap – geboortegrond – eigendom - sterfelijkheid (II – pag. 7/114/141/167/191/243/291/306/322). Frisch toont zich in zijn korte verhalen herhaaldelijk als een scherp observator. Spitant om lezen is ook zijn beschrijving van een rondleiding die hij krijgt van Henry Kissinger doorheen het Witte Huis (II – pag. 221-233). Dat Frisch alle stijlregisters beheerst weet hij eens te meer aan te tonen in het korte, Russisch getinte verhaal "Geluk" (II – pag. 271-277), een geslaagde pastiche op de sterke drang naar het confessionele bij sommige romanpersonages van een Dostojevski of Gogol. Over het ouder worden vertelt hij vanuit het perspectief van een "getekende", die hij op een geabstraheerd niveau alle bewustzijnsflitsen toedicht die men liever niet publiekelijk te grabbel gooit (II – pag. 91/104/137/201/239). Vooral in deze schetsen is zijn stijl en thematiek nauw verwant aan die van Botho Strauss, die ook steeds literair relevant materiaal wist te putten uit het onzegbare in onvermoede en op zich banale situaties. Beiden hadden bovendien een passie voor het theater. In zijn eerste dagboek reflecteert Frisch veel daaromtrent.

Voor het grote publiek zal Max Frisch steeds geboekstaafd staan als de grote romanschrijver van o.a. Homo Faber, Stiller en Gantenbein. Maar vooraleer daaraan te beginnen is het misschien een goede in-steek om de schrijver beter te leren kennen doorheen zijn caleidoscopische dagboeken, die ongemeen prettig weglesen.

De verjaardag

door Bart Madou

Cornelis Verhoeven, 'Rondom de leegte' 1965 – 2015

Een boek als verjaardag? Waarom niet? Zeker als het ten eerste een goed boek is en twee als het om weet ik veel wat voor een reden uit de belangstelling – lees : de boekhandels, ja zelfs de bibliotheken – verdwenen is. 'Rondom de leegte' van Cornelis Verhoeven (1928-2001) is zo'n boek. Het verscheen in 1965, vijftig jaar geleden dus. Eigenlijk een boek met zes essays, waarvan het laatste en het langste essay 'Rondom de leegte' ook de titel werd van het boek zelf.

Ik beperk mij hier trouwens tot het bespreken van het essay in kwestie. De andere essays dragen titels als: 'Wat is een ritus?', 'De buitenkant van het verdriet', 'Filosofie van de troost', 'Symbool en crisis' en 'Filosofie van het applaus'.

Geen gemakkelijk essay – als een filosoof een moeilijker woord voor iets vindt zal hij het eenvoudiger woord als vanzelfsprekend vermijden – maar zeker de moeite om er even bij stil te staan.

In zijn woord vooraf definieert Verhoeven de leegte als iets dat *'veel-
eer een "mystieke" reserve is die het denken en het doen blijft voeden en inspireren'*. Een aantal vertalers hebben leegte begrepen als God en met titels als *'Wohin ist Gott?'* of *'Dove va Dio?'* slaan zij dus de bal al meteen grondig mis. *'Iedere deskundigheid inzake God is absurd en eventueel blasfemisch'* (C.V.) Niettemin, het essay heeft veel met religie en God te maken en de kerngedachte staat misschien wel in de volgende zin : *'Wij kunnen ons God niet anders meer voorstellen dan als godsprobleem (sic!), als lege ruimte, waaruit de godsvoorstelling is weggevallen. (...) God is de leegte waaromheen de afgoden cirkelen.'*

De leegte is gewoon niet te vatten zegt Verhoeven en daar moeten we aan wennen, maar die leegte is wel belangrijk en *'het sidderen voor die leegte is de enige religieuze houding'*.

Het uitgangspunt van het denken en denkend om de leegte te cirkelen is bij Verhoeven de stelling dat $A=A$ (het principium identitatis) nooit waar is. *'Als $A = A$ dan schrompelt de wereld ineen tot een erotiekloze, driftloze, amorfe massa banaliteiten.'* Waarlijk een gewaagde paradox: ik kan alleen denken als de dingen niet identiek zijn; ga ik

ervan uit dat $A = A$ dan houdt het denken op. En om deze (vast)stelling kracht bij te zetten refereert Verhoeven expliciet naar de vier beroemde stellingen van Heidegger over het denken. Net als Verhoeven vind ik het de moeite waard om ze te citeren (en er even bij stil te staan):

- *Das Denken führt zu keinem Wissen wie die Wissenschaften.*
- *Das Denken bringt keine nutzbare Lebensweisheit.*
- *Das Denken löst keine Welträtsel.*
- *Das Denken verleiht unmittelbar keine Kräfte zum Handeln*

Met andere woorden uit het denken volgen geen besluiten, meer zelfs: wat er is, is altijd rijker dan wat zich erover denken of zeggen laat.

Verhoeven: *'Het denken tracht de werkelijkheid te vervangen door dingen te denken. Men kan echter geen dingen denken; dingen zijn; het is zinloos 'iets' te denken.'*

Volgens de literatuurcriticus Kees Fens zou 'Rondom de leegte' ook de titel van een mystiek werk kunnen zijn. En terecht, want bij mij riep 'Rondom de leegte' vaak associaties op met het vijftiende-eeuwse mystieke geschrift 'De wolk van het niet-weten' of met Eckhart (vergeten, onthechting). Ook Lao Tse, de Oude Meester, heeft het over 'Leeg als een vallei' in zijn 2500 jaar oude boekje, de Tao Te King.

Maar hoe benader je dan die leegte? Door te wachten! Verhoeven besluit zijn essay (en zijn boek) met: *'Wachten is niet: iets uit de toekomst naar het heden halen en door de afwezigheid het heden met negativiteit vergiftigen, maar integendeel: intens aanwezig zijn en het heden bewaken. Het wachten vult de lege ruimte. En hoe het ook gesteld moge zijn met alles wat ter sprake is gebracht, wachten is het enige dat wij met zekerheid kunnen.'*

Een wat uitgebreider bespreking van 'Rondom de leegte' is te vinden in: Wil Derkse, Verhoeven, in de reeks Kopstukken filosofie, uitgegeven bij Lemniscaat.

Horen, zien en schrijven...

*"Zweifelle nicht an dem der dir sagt er hat Angst,
aber hab Angst vor dem der dir sagt er kennt keinen Zweifel."*

Erich Fried, Oostenrijks schrijver en essayist (1921-1982)

Met zijn tweeën waren ze. Man en vrouw. Hij al lichtjes kalend, met zijn blond-grijze haren in een lange lok dwars over de glanzende plek op zijn hoofd, en een grote, hoekige, hopeloos verouderde bril op zijn neus. Gekleed in een beige, wat heet "tijdloze" overjas en een saai-grijze, losvallende broek. Zij vrij klein, met zwarte haren in een korte, mannelijke coupe, die op haar voorhoofd een perfecte rechte aftekening boven haar zware wenkbrauwen. Gekleed in een korte zwarte jas en een bruin geruite lange broek, met een zekere spullenhulp-look.

Allebei heel gewoontjes eigenlijk, maar toch vond ik hen al meteen een beetje vreemd. Alsof ze net uit het cliché van een psychiatrische inrichting waren ontsnapt.

Ze waren, om zo te zeggen, opvallend door hun onopvallendheid.

Ik weet niet meer precies wanneer ze voor het eerst mijn aandacht trokken. Het moet al een paar jaar geleden zijn geweest, toen ik voor het werk nog dagelijks naar de hoofdstad pendelde. Ik ging er toen al snel van uit dat ze net als ik naar het werk spoorden, aangezien ze meer dan geregeld naast me op de trein kwamen zitten.

Na een tijdje begon ik hen echter ook steeds vaker op te merken in mijn eigen stad, en het leek haast geen toeval meer dat ze opdoken in dezelfde winkels, cafés en zelfs dancings als ik – te meer daar ik hen toch al gauw een tien- tot twintigtal jaar ouder schatte dan mezelf.

Tot ik een nieuwe baan vond en naar de andere kant van het land verhuisde. Het was geen doelbewuste strategie geweest, maar toen ik de eerste avond in mijn nieuwe flatje zat te genieten van een glaasje wijn, bedacht ik opeens met een zekere voldoening dat de kans nu wel erg klein was dat ik die twee ooit nog terug zou zien.

Je kan je dan ook mijn uiterste verbazing voorstellen toen ik, een maand of wat later, bij een wandeling door het park, op een bankje twee mensen ontwaarde die me al van ver héél bekend voorkwamen. Een plots gevoel van paniek overspoelde me, en hoewel ik langs hun bankje heen moest om naar huis terug te keren, besloot ik op mijn stappen terug te keren en in een ruime boog om hen heen te lopen.

Toen ik honderd meter verder nonchalant en onopvallend probeerde om te kijken om me er van te vergewissen dat mijn list geslaagd was, kromp mijn maag ineen. De man had de krant die hij zat te lezen opgevouwen, beiden waren opgestaan en kwamen nu duidelijk achter mij aan. Dit was geen toeval meer! Mijn hart begon sneller te slaan naarmate ik probeerde ongemerkt het tempo op te drijven, terwijl ik mezelf trachtte te sussen met de gedachte dat ik veilig was in de massa en ze me bovendien al die tijd al met rust hadden gelaten, zodat er dus geen enkele reden was om aan te nemen dat ze dat nu niet zouden doen.

En toch... ik was intussen al op een lichte looppas overgeschakeld en ze volgden me nog steeds. De adrenaline joeg door mijn hoofd, terwijl ik me afvroeg waarom ze het in godsnaam op mij gemunt hadden. Allerhande filmscènes doken in mijn fantasie op, gaande van body-snatchers over big-brother-toestanden tot terreuraanslagen. Plots sloegen alle stoppen door en in een misselijkmakende, panische angst begon ik de straten door te rennen... net als zij!

En toen... één seconde die een eeuwigheid leek te duren... Een man die plots uit het niets leek op te duiken en me de weg versperde... Een kreet waarvan ik niet besepte dat ik die slaakte... Ik sloot de ogen en wachtte af tot twee paar handen me zouden grijpen en god-weet-wat met me zouden doen. Ik verwachtte een doffe bons te horen op het moment dat ik de grond raakte – alleen: ik had nog een onverwacht “rechttop”-gevoel, en plots was daar die onbekende en onverwacht zachte vrouwenstem die vroeg “Alles OK?”. Ik opende aarzelend de ogen... Een dame, die alleen maar sterk leek op de spullenhulp-dame, hield me geruststellend bij de arm, terwijl een kalende man zijn hand naar me uitstak, met daarin een klein, zwart voorwerp. “U liet uw portefeuille vallen, daareven in het park”, verklaarde hij. Ik had nog net de tijd om verward “dank u” te mompelen. Daarna verdwenen ze in de menigte. Totaal onopvallend.

Verwilderd

door Staf de Wilde

Begin bij jezelf

Iedereen kent de frase: ‘verbeter de wereld, begin bij jezelf.’ Naar mijn inzicht is dit een kanjer van een dooddoener die bijna altijd dient om kritiek de mond te snoeren. Hij speelt in op schuldgevoelens die

juist bij geëngageerde mensen sterk aanwezig zijn: zij voelen zich wel eens een soort Atlas die heel de aardbol op z'n schouders moet dragen.

In de werkelijkheid heb je denkers, doeners en schenkers – althans bij mensen die zich betrokken voelen, over onverschilligaards spreek ik hier niet. Optimaal zijn deze drie functies geïntegreerd in een en dezelfde persoon, maar dat is een optimum om niet te zeggen een wensdroom.

In de praktijk heeft iedere 'militant' zijn eigen kenmerken, kwaliteiten en gebreken, en daar hoeft men zich niet schuldig over te voelen: als iedereen doet wat hij of zij het beste kan dan schieten we al een aardig eindje op.

Zelf ben ik denker en schenker: de concrete daden liggen me niet zo erg al heb ik meermaals deelgenomen aan manifestaties zoals stakingen en betogingen. Ik steun organisaties die zich ontfermen over de Derde Wereld en onze eigen Vierde Wereld – om welke bedragen het gaat is privé.

Doch in essentie ben ik een denker en een auteur. En het is mijn rotsvaste overtuiging dat opiniemakers onmisbaar zijn in een levende democratie. De geïnspireerde opiniemaker is een zaak van maatschappelijke hygiëne: hij of zij bestrijdt gevaarlijke wanen, vooroordelen en regelrechte onzin.

Vandaag leven we onder de knoet van het (neo-)liberale denken. Bijvoorbeeld heel de economische wereldorde wordt hierdoor gedomineerd en in het bijzonder het aanstaande vrijhandelsakkoord tussen de EU en de VS.

Daartegen moet gewaarschuwd worden omdat de schade aanzienlijk is en zal zijn. Het liberale globalisme verbindt allen met allen en wie er niet blind voor is die weet waar de voordelen terechtkomen en waar de nadelen. En de solidaire mens kiest partij voor de underdog zoals de boeren, mijnwerkers en andere arbeiders in de zogeheten ontwikkelingslanden die vaak niet aan ontwikkeling toe komen juist vanwege de neokoloniale plundering of uitbuiting door het systeem.

Organisaties zoals 'Schone Kleren' en mensenrechtenorganisaties blijven broodnodig en verdienen onze steun. Net als de NGO's die concrete en controleerbare hulp bieden.

Het is de taak van de denker om het systeem te analyseren, uit te leggen en aan te klagen. In de hoop dat zijn of haar publiek er gevolg aan geeft en bijvoorbeeld z'n koopgedrag aanpast of mee deze organisaties vooruit helpt.

Opinie maken is nooit vrijblijvend: men kiest duidelijk partij. Mijn partij zijn al de weerlozen, al de slachtoffers van deze wereldorde en van de liberale politiek ook bij ons. Dit is al heel mijn leven zo en zal

niet meer veranderen. Mijn leidende principes zijn de rechtvaardigheid en de waarachtigheid. Wat mij ertoe aanzet om alles aan te klagen wat ik als onrechtvaardig ervaar of leugenachtig. En dit alles in de overtuiging dat de wereld één dorp is. Deze keuze is een gewetenskwestie. Over de gewetensvorming – volgens mij het allerbelangrijkste in een mens – heb ik me al dikwijls het hoofd gebroken: rationalisme volstaat niet en emotionaliteit evenmin. Het gaat in wezen om empathie die een samenstel is van ratio en emotie.

Als 'begin bij jezelf' zou betekenen dat men zijn ratio en emotie dient te verbeteren, dan ga ik ermee akkoord. Maar niet met de dooddoener die vooral gehanteerd wordt door individuen die zelf niets ten goede ondernemen.

de haan 21 apr. 15

Waarheid & herinnering

Territoriumpissers...

door Johan Debruyne

Na de middag wandelde ik aarzelend de tuin van Guido Gezelle binnen. Ik had het niet gepland, was gewoon in de buurt en het hek dat toegang geeft tot de tuin stond open. Ik stond al een wijle in het licht hellend groen naar de dichter zijn kleine borstbeeld te kijken, toen een toeristenpaar behoedzaam naderde. Ze hadden het moeilijk om de toegang tot het museum te vinden. Ze hadden al een paar musea in de behoorlijk bejaarde kuiten, vertelde de man, en waren doodmoe. Met een vermoedelijk duur apparaat nam hij meteen wat foto's van de tuin. De vrouw vlijde zich gefaseerd en hoekig in het gras neer. "Je zat goed", zei ik. "Tegenwoordig kom je dit museum via de tuin binnen. Gezelle en groen", weet je. En daar is het echte toegangsdeurtje." Ik wees in de richting. Hoewel ik op die plek bij de molens en de vesten erg van de stilte kan genieten, dacht ik bij mezelf: het lijkt alsof ze hier helemaal geen bezoek willen. Op een verre stenen bank zat een jonge meid onverstoorbaar een boek te lezen. Ik dacht aan het glimmende beeld van Jan Fabre dat nu al zo'n zeventien jaar in deze tuin moest staan. Ik zou er tegen het Nederlandse koppel ook wel over zijn begonnen, maar ik deed er het zwijgen toe. Immers, van waar we ons bevonden (even voorbij de ingang, met zowel links als rechts zicht op de hele tuin) zie je het beeld niet

eens. Het is goudkleurig, glimt en stelt Jan zelf voor. Het zit echter compleet verborgen achter een gebogen en gevlochten takkenstructuur waarbinnen blijkbaar gewassen worden gekweekt. Een poespas. Fabre is over een tweetal maanden curator van "December Dance", het succesvol jaarlijks dansfestival in het Brugs Concertgebouw. Zelf ben ik wel tot bij het beeld geslenterd en heb wat foto's genomen. Fabre heeft zijn sobere (maar wel gouden) schoenen uitgedaan en ze keurig op een sokkel geplaatst. Deemoedig is hij, tegen de oude tuinmuur, een sigaret gaan aansteken. Dit dacht ik, maar bij nader toezien doet Jan dit niet. (Zal het straks nog mogen, er in de tuin eentje opsteken?) Met zijn jas beschermt Jan het vuur (uit een aansteker) dat hij doorgeeft. Ik was het verhaal achter de creatie even kwijt. Het gaat hier om het vuur van de poëzie. Helaas, niemand kan het zien, en het vuur lijkt bovendien al lang gedoofd.

Als je een Fabre in huis hebt, of in je tuin, dan zorg je er toch voor dat hij... enigszins zichtbaar is. De Gezelle-tuin geeft je hiertoe talloze mogelijkheden.

Nu ik met het Concertgebouw en "December Dance" in mijn hoofd zit, denk ik aan de Brugse auteur Peter Verhelst. Niet zo lang geleden noemde hij burgemeester Landuyt een "territoriumpisser". Diezelfde Landuyt had immers een mooi beeldend initiatief van hem afgeblazen. Of zijn uithaal terecht was, weet ik niet. Het kunstenwereldje is er eentje van ons kent ons en daar behoort ook Peter toe. En hebben ze het "Brugge 2002"-gedicht van Peter niet over alle zitjes van het Concertgebouw verspreid?

Onlangs - ik zag een fotootje in een lokale krant - heeft zijn eega, letterkapster Maud Bekaert, een fraaie zin (op een lange en smalle stenen strook wellicht) aan een binnenmuur van het gebouw bevestigd. Wel, Maud, je straal had veel heviger gemogen. Gemoeten. Je tekst had in het beton moeten bijten. Nu heeft het iets van willen, maar niet echt durven of mogen. En sinds die lelijke glazen parkeer-gevaarten 't Zand ontsieren kan in die omgeving toch nog maar weinig ergs meer gebeuren? Een streepje taal, Maud...

Fabre zonder vuur; Bekaert zonder straal... Het beeld van Fabre. Brugge heeft wel meer waarmee het hoge ogen kon hebben gegooid tijdens de nog lopende "Brugge Triennale". Ik denk maar aan het sobere werk van Giuseppe Penone op de Oud Sint-Jan-site. En ik hoop dat, eens het Baron Ruzette-park helemaal is opgefist, de aldaar liggende minimale structuur in cortenstaal eindelijk enige duiding meekrijgt.

3 oktober 2015

zeedroom

hij wil niet zo'n man zijn die zegt dat het hier
goedkoper en zo veel volk en ook nog mooi

noch zo'n man met meteorologisch geheugen
die voor morgen onweer hoorde voorspellen

ook niet zo'n man die zegt dat de mosselen
dit jaar lekkerder en groter zijn zeker hier

oh de taaie tandenknarsende gang van dagen
en jaren denkt bij zichzelf de woordloze man

liever wil hij zijn de man met het draaiorgeltje
en een gelukkig aapje in pluche en een pet

liefst nog de zeer vroege meeuwenophanger
die handig de onzichtbare touwen ontwart

uit de laatste sterren en aanzettend blauw

Martin Carrette

Chapeau!

door Marie-Rose D'haese

Tijd voor la langue de Molière...

Afgelopen zomer en herfst was 1 auteur, of beter gezegd, 1 boek van hem "incontournable".

Les desorientés van Amin Maalouf. (De ontheemden)

Amin Maalouf??

Is dat niet die schrijver die in een roman(?) het Arabische standpunt over de kruistochten weergaf? In dat boek met die provocerende titel: " Rovers, Christenhonden, Vrouwenschenners"? *Les Croisades vues par les Arabes*.

En die een boek schreef over Leo Africanus, de geograaf van de paus?(1986)

En het ironische: Stad zonder vrouwen?

Juist, die ja.

Een Libanees geboren in 1949 die in Beiroet sociologie en economie studeerde en in de jaren 70 voor de dreigende burgeroorlog naar Parijs vluchtte.

In 1993 krijg hij de prix Goncourt voor zijn "De rots van Tanios", hoog op mijn to read-lijstje.

De oorspronkelijke Franse editie is opgedragen aan Jacqueline de Romilly.

Wie?

Dat was een Franse filologe, een helleniste die in 1995 de Griekse nationaliteit kreeg als eerbetuiging voor haar liefde voor Griekenland.

Na de ons aller bekende Marguerite Yourcenar is zij de 2de vrouw die wordt toegelaten tot de Académie Française.

In 2008, ze is dan 95, bekeert ze zich definitief (sic) tot het katholicisme. Ze stierf 2 jaar later.

Maalouf werd zelf tot de Académie toegelaten in juni 2011 en droeg in 2012 dit boek op aan zijn illustere voorgangster.

De ontheemden vertelt ons veel over de verschillende godsdiensten en over macht en onmacht.

Hij opent dan ook met een citaat van de filosofe Simone Weil (niet de politica dus):

Tout ce qui est soumis au contact de la force est avili, quel que soit le contact.

Frapper ou être frappé, c'est une seule et même souillure.

M.a.w. geweld bezoedelt pleger én slachtoffer.

Met die Maalouf is men het voortdurend oneens, maar hij verplicht je wel erover na te denken, waarom je het niet met hem eens bent. Dat vind ik verdienstelijk.

Waarover gaat dit boek?

Het is bijzonder rijk aan thema's en ideeën. Maar voor uw dienaar gaat het toch vooral over vriendschap en wat dat betekent in een mensenleven.

Een tweede onafscheidelijk thema is de verdraagzaamheid in de juiste betekenis van het woord: de ware verdraagzaamheid is die welke gaat over ideeën, levenswijzen, filosofieën die ons juist niet aanstaan, waar we het moeilijk mee hebben, waar we het oneens mee zijn.

Hoe werkt hij dit uit?

Er is een centrale verteller, Adam, een uit het land in oorlog gevluchte christen.

Hij heeft zijn leven heropgebouwd in Frankrijk, waar hij geschiedenis doceert.

Hij is gespecialiseerd in de Romeinse oudheid, waardoor hij natuurlijk een voetje voor heeft bij ondergetekende.

We moeten wachten tot op het einde van het boek eer we iets horen over diens tragische kinderjaren.

Het boek is niet opgedeeld in hoofdstukken, maar in dagen en bestrijkt in z'n geheel 16 dagen. Welnu, Adam vertelt over zichzelf op de 13de dag, we zijn dan op p.435. (ik verwijs naar de Franse pocketuitgave van 2012)

Net zoals bij Cabré is er in het boek een afwisseling van een hijverteller en een ik-persoon, echter lang niet zo complex als bij de Catalaan.

Bij de aanvang van het verhaal woont en werkt Adam in Parijs. Hij leeft samen met een Argentijnse die werkzaam is in de uitgeverwereld.

Er komt een telefoontje uit het nooit bij name genoemde vaderland, waarin de nakende dood wordt aangekondigd van een van zijn vroegere vrienden daar, Mourad.

Het hele verdere vervolg speelt zich af in dat Levantijnse gebied.

Maalouf schetst een beeld van het leven in dat land in de 70-er jaren: een ongegeneerd samenleven van joden, christenen, ongelovigen, islamieten.

Hij bereed dit stokpaardje eerder in zijn Les **identités meurtrières**, waarin hij pleit voor het naast elkaar laten bestaan van onze verschillende identiteiten binnen in ons zelf.

(Ik kan jullie het gesprek aanbevelen tussen Amin Maalouf en Joris Luyendijk van juli 2008 in Tegenlicht.)

Een heerlijke mix van slimme jongens en meisjes die studeren en discussiëren over van alles, ongedwongen, vrij.

Mij deed het denken aan de 60-er jaren bij ons, die ik meemaakte aan de universiteit.

Ik zie geen verschil.

En dan begint die alles verwoestende burgeroorlog te broeden en alles gaat ten onder.

Sommigen, de jood, de christen, de homoseksueel maken zich uit de voeten.

Geweldig in tegenstelling tot wat men heden ten dage ziet gebeuren valt het gemak op waarmee men zich in die tijd een nieuw vaderland kon verschaffen, zegt Adam: *quitter son pays est dans l'ordre des choses; (...) Je suis né sur une planète, pas dans un pays.* p. 61

Had ik al gezegd dat het boek zo geweldig actueel aandoet?

Anderen, de meisjes, de idealist, de gesetelde, blijven en proberen daar hun leven uit te bouwen.

Zo verruilt Adam vrij snel zijn oorspronkelijke hotelkamer voor een kamer in een hotel gerund door een vrouw uit het vriendenclubje. Ze heet Semiramis en we komen haar levensgeschiedenis stukje bij beetje, altijd perfect gedoseerd, te weten.

En de band tussen haar en Adam.

Ik vertel hierover niets meer om jullie leesplezier niet te bederven, maar het is verrassend en subtiel en getuigt van goed inzicht in mannelijke én vrouwelijke psychologie.

Maar wat mij vooral trof is hoe gevoelens van 20 jaar geleden ons nog zo levendig kunnen bijblijven: vooral schaamte, teleurstelling.

Of zoals in een latere passage: *la mémoire des mots se perd, pas celle des émotions.* p. 211

Les jours se suivent... en dag na dag leren we de personages wat beter kennen:

een van Adams beste vrienden was Albert: ze zaten samen op school bij de jezuïeten en via hem wordt het thema van de homoseksualiteit in het boek gebracht, zeer voorzichtig, ondergeschikt, maar duidelijk.

En het thema van de wanhoop en de zelfmoord en niet het minst wat zelfmoord doet bij de nabestaanden.

Tenir dans ses doigts une lettre annonçant qu'un être cher vient de mettre fin à ses jours est l'une des pires épreuves qu'un homme puisse vivre. p.82

Op de geplande reünie van alle vrienden zal Albert uit Amerika moeten komen.

Naïm, de jood moet overkomen uit Brazilië: uit de correspondentie met hem komen we meer te weten over de redenen van de verwijdering tussen Adam en Mourad.

Heel het relaas over de degeneratie van het personage Mourad geeft de lezer veel stof tot nadenken over de aard van de vriendschap in een mensenleven.

En over de verhouding tussen diegenen die het moederland in oorlog zijn ontvlucht en diegenen die zijn gebleven.

Over wat macht en rijkdom met ons doen.

Les principes sont des attaches, des amarres; quand on les rompt, on se libère, mais à la manière d'un gros ballon rempli d'hélium, et qui monte, monte, monte, donnant l'impression de s'élever vers le ciel, alors qu'il s'élève vers le néant. p. 184-85

Bij monde van de vader van Naïm krijgen we een lange zeer genuanceerde beschouwing over het Palestijns-Israëliisch conflict.(pp.281 e.v.)

In zijn antwoord op de mail van zijn vriend, geeft Adam-Maalouf, zijn visie op dit conflict.

Hij ziet het kortweg als de oorzaak van moreel verval voor heel de wereld, voor religieus fanatisme, voor de clash van beschavingen. (p. 293)

Onverbloemd en in tegenstelling tot het alhier vaak gehoorde discours wordt hier gesproken van een binnendringen in door Palestijnen bevolkt gebied, die zich daartegen met de wapens hebben verzet, zoals ieder ander volk zou hebben gedaan: p. 295: *comme l'aurait fait n'importe quelle population.*

De opeenvolgende nederlagen van de Palestijnen hebben de Arabische wereld gedestabiliseerd en daarna heel de islamitische.

Tous les Arabes portent les traces d'un traumatisme profond.(ib.)

Maar in het Westen is daar geen begrip voor.

Toen de kampen aan het licht kwamen zag men in het Westen de verschrikkelijke gevolgen van het antisemitisme, in de Arabische wereld zag men de joden *comme une armée d'invasion, bien équipée, bien organisée, redoutablement efficace.* ib.

Het resultaat van dit conflict is dat er een loskoppeling is gebeurd tussen de Arabische en de westerse wereld.

De boodschap van Israël aan de Arabische wereld was: wij zijn onoverwinnelijk, aan het Westen: wij verkeren in doodsgevaar.

Hoe kan men aan het Joodse volk, dat op de rand van de uitroeiing heeft gestaan, uitleggen dat het oog moet hebben voor het lijden van de anderen, en hoe kan men de Arabieren die nederlaag op nederlaag moesten incasseren uitleggen dat ze begrip moeten hebben voor de tragedie van het Joodse volk?

Een kleine rol is weggelegd voor het islamitische standpunt via het personage Nidal.

Het gesprek tussen de uitgeweken christen, Adam en de islamitische achterblijver, verloopt eerder bitsig.

Het geeft goed dat ressentiment weer in de Arabische wereld t.o.v. het Westen en de uitgewekene is goed geplaatst om er zijn volksgenoten op te wijzen dat ze ook eens de hand in eigen boezem mogen steken en een paar pertinente vragen stellen.

Naast Adam en Dolores, Semiramis en Bilal, diens broer Nidal, Albert en Naïm, zijn er nog de twee boezemvrienden Ramez en Ramzi.

Maalouf gebruikt het echtpaar Ramez en zijn vrouw Dunia om de onbehoorlijke rijkdom van de happy few in de Arabische wereld aan de kaak te stellen.

En om te reflecteren over de petroleum: een vloek voor de OPEC-landen en voor heel de wereld: van de ene op de andere dag was er geld, immens veel geld en zo ontstond een cultuur van luiheid. Dege-
nen die zich dat geld konden toe-eigenen hebben alle anderen tot slaaf gemaakt: immers het werk moet nog steeds gebeuren.

Daarom noemde de stichter van de OPEC de olie "de uitwerpselen van de duivel."

Ramzi was de associé van Ramez, maar hij trof een slechte vrouw en na haar dood en afgewezen door zijn volwassen kinderen, trok hij zich terug in een klooster.

Adam ontmoet de monnik twee keer voor heerlijke gesprekken.

Ook wat de techniek van het luisteren en spreken met elkaar betreft.

Als de man zichzelf. verwijt alleen maar nutteloze bouwwerken te hebben neergezet, wil Adam hem op een paar wel degelijk heel nuttige wijzen:

Mais on ne répond pas à des angoisses existentielles par un catalogue de réalisations. p. 323

Ook het belang niet telkens zelf tussen te komen maar door de stilte de ander toe te laten *de suivre son propre cheminement mental* ib

Als hij de naam noemt van de voormalige associé en het gemoed van zijn gesprekspartner vol schiet, *houdt hij zich in om van onderwerp te veranderen.* Als het hem niet lukt de juiste woorden te vinden gaan ze een eindje stappen.

Soms lukt het ons niet ons handelen te verklaren, zelfs niet aan diegenen die het dichtst bij ons staan:

Il y a des moments où l'on a besoin d'être complètement seul avec ses propres délibérations intimes, et où la moindre intervention est ressentie comme une agression

Hoe Maalouf het boek beëindigt, daarover kan men van mening verschillen.

Voor mij is het een bevredigend en elegant slot.

Het is ook gewoon een manier om er een eindpunt achter te zetten zonder in herhaling te vallen en zonder alle vragen te hebben beantwoord.

Merci monsieur Maalouf, je ôte mon chapeau devant vous!

Marie-Rose d'Haese

Amin Maalouf, Les desorienté, Hachette, Paris, 2012 (Vertaald als De ontheemden, Uitgeverij De Geus, 2015)

Beleefd

door Bart Madou

Het einde van de grote verhalen.

De Edda

Op zondag 20 september 2015 om 11 u. was er een uiteenzetting over de Edda.

Het werd vooral een literaire benadering van dit sagenboek waarbij enige historische omkadering niet ontbrak.

In feite zijn er twee Edda's: een oudere, poëtische Edda waarvan de auteur niet bekend is en een latere proza-Edda geschreven door Snorri Sturluson. De hier behandelde Edda betrof vooral de poëtische Edda met zijn 16 godensagen en 18 heldensagen.

Omwille van de verstaanbaarheid van vooral de godensagen was enig inzicht in de noordse mythologie onontbeerlijk, vandaar dat er werd stilgestaan bij zowel het oudnoordse wereldbeeld als bij het schepingsverhaal van goden en mensen.

Enige aandacht werd er ook besteed aan de vertaling uit het IJslands, waarbij de vrijere vertaling van Marcel Otten uit de jaren '80 van de vorige eeuw de voorkeur kreeg op de bijna 100 jaar oude en meer letterlijke vertaling van De Vries.

Tenslotte lazen we samen de Voluspa, het lied van de zieneres, het eerste lied van de poëtische Edda, uiteraard voorzien van de nodige verklarende commentaar.

*"Stilte! eis ik van jullie, Goddelijke schepsels,
van hoog tot laag, de nazaten van Heimdal.
Zoals Walvader wil, zal ik allen verhalen
van vervlogen herinneringen uit het stille verleden."* (Voluspa, 1)

De lezing werd ten slotte afgesloten met een beker mede.

De Popol Vuh

Op zondag 4 oktober 2015 om 11 u. verzorgde Julia Montoya een lezing over de Popol Vuh.

Zij begon met een uitgebreide inleiding over de ontdekking en vertaling van de Popol Vuh.

Daarna volgde een samenvatting van dit heilige boek, waaruit zij vele passages citeerde. Dit illustreerde zij met afbeeldingen van au-

thentieke muurschilderingen en keramiek maar ook met moderne aquarellen van Diego Rivera.

Het verhaal over de schepping van de mens is behoorlijk complex, de moeilijke namen van de protagonisten dragen natuurlijk niet bij tot een goed begrip van het geheel. Niettemin is het verhaal bijzonder boeiend, vooral de schepping van de uiteindelijke mensen had heel wat voeten in de aarde. Pas na een vierde poging slaagden de goden erin de mensen zoals wij die kennen te scheppen.

Julia Montoya had ook enkele interessante boeken meegebracht o.a. een mooie facsimile van de zgn. codex Borgia, een precolumbiaans geschrift bestaande uit 76 op dierenhuid beschilderde bladzijden.

De Mahabharata

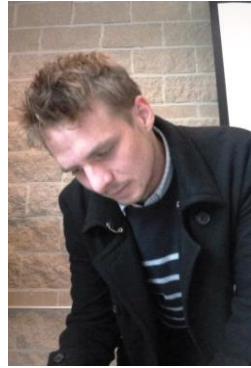
De laatste activiteit van 2015 was een lezing over de Mahabharata. De spreker was Sander Hens, doctorandus aan de afdeling "Talen en Culturen van Zuid- en Oost-Azië" van de Ugent.

Sander Hens begon met een aantal feiten over de epische traditie in India, waarna hij een synopsis probeerde te geven van de Mahabharata. Inderdaad proberen want het epos bestaat uit 18 boeken, samen goed voor 75000 regels. In vertaling beslaat het werk zo'n 5000 bladzijden. Vandaar dat het onmogelijk was een volledig beeld te schetsen van wat er allemaal in gebeurt.

Toch kregen we een goed idee van het verhaal over de broederstrijd tussen de de Pandava's en de Kaurava's.

Na deze synopsis had Sander Hens het nog over de betekenis van het werk en de verschillende interpretaties ervan. Ook de soms uiteenlopende receptie van de Mahabharata zowel in het Oosten als het Westen kreeg aandacht.

Ten slotte vernamen we hoe de Mahabharata tot op vandaag een levendige traditie is gebleven.

Carmen van Carlos Saura

Vrijdag 13 november. Onze intussen jaarlijkse film met Fotoclub Kiwabi en Parochie Sint-Martinus Loppem.

Dit keer Carmen van Carlos Saura. Zoals wij van Saura gewoon zijn, een wervend spektakel zonder evenwel goedkoop of spectaculair te zijn. Er zit psychologische diepgang in zijn personages, en dit keer spelen de protagonisten Carmen van Bizet en voor ze het zelf goed beseffen zijn ze zelf ook Don José en Carmen. Het filmverhaal en de choreografie lopen zo naadloos in en door elkaar dat je als toeschouwer niet meer weet: spelen ze het? Dansen ze het? Of is het nu echt? Bij momenten konden we genieten van zeer beklijvende scènes. En net als bij Mérimée en Bizet, ook bij Saura geen happy end.

Te Beleven

door Bart Madou

Het Oriëntalisme

Eeuwenlang reeds heeft het Oosten een grote aantrekkingskracht op het Westen uitgeoefend, maar het is vooral vanaf begin XIXe eeuw dat wij een verhoogde belangstelling vaststellen van Westerse kunstenaars voor het Nabije Oosten. Toen is ook het kunsthistorisch begrip Oriëntalisme ontstaan, waarmee de uitbeelding van het Nabije Oosten door West-Europese kunstenaars bedoeld werd.

In drie afleveringen gaan we dieper in op dit intrigerende en exotische begrip. Vooral in de schilderkunst en de fotografie manifesteerde het Oriëntalisme zich zeer uitdrukkelijk, maar ook in de beeldhouwkunst, de literatuur, de muziek en in mindere mate in de architectuur en de toegepaste kunsten.

Uiteraard droeg de romantiek haar steentje bij tot de bloei van het Oriëntalisme, maar ook de verovering van Egypte door Napoleon zorgde voor een ware uittocht van kunstenaars naar het Oosten.

Schilders als Jean-Léon Gérôme, Horace Vernet, Eugène Delacroix en Lord Leighton reisden doorheen het Nabije Oosten, maar ook schrijvers lieten zich niet onbetuigd: Chateaubriand, Lamartine, Théophile Gautier, Gustave Flaubert en Victor Hugo en niet te vergeten de dichter Gérard de Nerval. En wie kent niet de wiegende melodie van 'On a Persian market' van Ketelbey?

Peter De Smet studeerde naast kunstgeschiedenis en archeologie, ook Oosterse Filologie, met een doctoraat in de Egyptologie. Hij is docent aan het KASK. Bij Amarant neemt hij een ruim pakket cursussen over het Oude Egypte en thematische benaderingen van de 19de-eeuwse kunst voor zijn rekening.

Het Oriëntalisme op zondagen 31 januari, 21 februari en 14 maart in het Gemeentehuis Loppem, telkens om 11 u.

Een selectieve zelfbiografie van Z tot A

door Bart Madou

Elk trimester een stukje eigen biografie. In elke aflevering staat er één (ding)woord centraal, een woord dat mij ooit dierbaar was. Maar ook telkens de naam van drie kunstenaars: een auteur, een componist en een beeldend kunstenaar. Verder bespreek ik nog een locatie

die mij in het verleden dierbaar was. Allemaal volgens de letters van het alfabet, maar dan van Z tot A, ditmaal de L.

L

Laatste werken

Neem nu Beethoven of Brahms, Mozart, Schubert, Strauss.... De laatste werken die deze heren in hun leven componeerden zijn stuk voor stuk meesterwerken. Om maar met Richard Strauss te beginnen, de titel zegt het zelf: Vier letzte Lieder, liederen over dood en vergankelijkheid. Memento mori. Strauss heeft uiteraard de titel niet zelf gekozen. Strauss die vanop zijn balkon in Garmisch-Partenkirchen over de Alpen kijkt en nog treurt om de vernieling van zijn geliefde stad München en zijn Duitsland in het algemeen. Hij weet dat hij niet lang meer te leven heeft, hij is inmiddels 82. Dan neemt hij drie gedichten van Hermann Hesse en één van Joseph von Eichendorff en zet daar noten boven: een en al aanvaarding. Heel zijn muzikale bagage legt hij erin neer: zijn opera's, zijn symfonische werken, zijn liederen, allemaal komt het samen in de Vier Letzte Lieder, waarlijk zijn muzikaal testament. Pas na zijn dood gingen de liederen in première: Kirsten Flagstad zong ze, Wilhelm Furtwängler dirigeerde. Ze behoren tot het allermooiste wat er ooit voor sopraan en orkest gecomponeerd werd. Beethoven dan. Al eens stilgestaan bij zijn laatste strijkkwartetten? Een cellist verzekerde mij: ontzettend moeilijk om te spelen. Niettemin of juist daardoor (difficilia quae pulchra) van een hemelse schoonheid. Een voorstel: luister (luister! – en droom weg) naar het Lento assai, cantante e tranquillo uit zijn opus 135. In deze muziek leven en sterven. Schubert: ja, eigenlijk getuigen al zijn werken haast van een onsterfelijke schoonheid en gezien zijn vroege dood verkrijgen ze bijna allemaal een beetje het aura van laatste werken. Maar zijn strijkkwintet in C-majeur (D 956, opus post. 163), het mooiste werk uit de muziekgeschiedenis vindt Maarten 't Hart, en hij zou wel eens gelijk kunnen hebben.

Een aparte categorie laatste werken zijn uiteraard de onvoltooide werken en de vraag rijst: moeten we die onvoltooid laten of er een slot aan breien? Mozarts Requiem? En die valse onvoltooide werken die wellicht wel voltooid zijn, de Unvollendete van Schubert bijvoorbeeld.

Natuurlijk zijn er ook laatste werken van schilders, beeldhouwers, schrijvers,... eerder dan over hen uit te weiden, stort ik mij straks in het laatste werk van Samuel IJsseling: 'De tijd, het schrift, het verschil...' Een waarachtig filosofisch testament zeg maar.

Kwamen ook in aanmerking: landschap, luisteren, lust.

Lorca

In het begin van de jaren '90 was ik in Fuente Vaqueros, dit weggedoken dorpje waar Federico Garcia Lorca in 1898 het levenslicht zag. In zijn geboortehuis is er een Lorcamuseum met allerlei parafernalia. Ik kon er ook een paar krakkemikkige filmpjes bekijken waarin Lorca meereist met La Barraca, een toneelgroep van studenten die rondtoerde op het platteland zodat de bewoners die nog nooit een toneel hadden gezien konden kennis maken met de Spaanse klassieken: Cervantes, Calderon, Lope de Vega en consoorten... Het was aangenaam vertoeven in Fuente Vaqueros. De dag nadien zocht ik vanuit Granada Viznar op, de plaats waar Lorca in 1936 geëxecuteerd werd. De weg daarheen was heerlijk ouderwets en Spaans, en smal vooral. De omgeving was ruw en eenzaam mooi. Reeds in de 14de eeuw werd de schoonheid van de streek door de Arabische dichter Abu'l-Barakat bezongen. *"De vogels zingen melodieën vergelijkbaar met die van Mausili – al-Mausili, de beroemdste van de Arabische musici, voor een goed begrip – en doen mij denken aan het nu verre verleden waarin ik mijn jeugd betrad, en de manen ter plaatse, schoon als Jozef, zouden elke moslim zijn geloof doen verzaken voor dat van de liefde."*

Die manen ter plaatse zijn de plaatselijke vrouwen voor alle duidelijkheid. Viznar zelf kwam nogal troosteloos over, van die manen geen spoor, van de mannen nauwelijks. Oudjes vertoonden zich, ze kwamen aan hun voordeur kijken maar bij navraag naar Lorca... Ze draaiden letterlijk hun hoofd de andere richting op of gingen naar binnen en sloten de deur. Lorca wie? Schouderophalen. Gedood, hier? Schouderophalen. (Bewust) onbekend is (bewust) onbemind, al dient de woordvolgorde hier omgedraaid te worden: onbemind is onbekend. Nochtans Lorca, toch één van de grootste, zo niet dé grootste dichter die Spanje gekend heeft.

"¡Ay, ay, ay, ay!

Toma este vals que se muere en mis brazos."

("Ach, ach, ach, ach!

Neem deze wals die ontslaapt in mijn armen.")

Was Lorca maar in New-York gebleven!

Kwamen ook in aanmerking: Lenz Jakob, Lanza del Vasto, Lobo Antunes, Laxness, Lawrence.

Liszt

Bij ons thuis hadden wij een statige bibliotheekkast met ingewerkte brandglazen ruitjes. De bovenste planken waren ingenomen door de Winkler Prins Encyclopedie, maar minstens even intrigerend waren op een bepaalde leeftijd de boeken die onderaan stonden, niet meer zichtbaar wegens onderaan geen ruitjes meer. Eén boek heb ik herhaalde malen van tussen de andere gehaald, niet omwille van de titel (die ik jammer genoeg vergeten ben), ook niet omwille van de schrijver (een voor zover ik mij herinner Hongaarse naam met y en ö erin), ook niet omwille van de afbeelding op de kaft, want die was egaal donkerblauw met in reliëf een zegel of een wapen of zoiets, maar wel omwille van de kaft zelf, de materie, een licht gewatteerde kunstlederen omslag en de pagina's, flinterdunne zijden blaadjes, zo dun als sigarettenpapier. Ik heb het boek vele malen in mijn handen gehouden, erin gebladerd, al lijkt me dat niet het juiste woord, eerder zachtjes tussen de vingers wrijven, bovendien zo'n 800 bladzijden, een pil dus. En kijk, op een dag, ouder geworden, ben ik dit boek toch beginnen lezen, meer zelfs ik heb het uitgelezen. Het bleek een biografie van de Hongaarse componist Franz Liszt te zijn. En zoals dat wel meer gebeurt als je over een of andere beroemdheid leest, je begint je voor hem te interesseren en overal waar je de naam tegenkomt (en na lezing van zo'n boek gebeurt dat opvallend veel) ga je daar dieper op in. Het boek in kwestie is verdwenen, geen idee wat er mee gebeurd is, de sympathie voor de man is gebleven. Voor zijn eigen creaties ben ik tegenwoordig wat terughoudender, maar ik geef toe: zijn talrijke transcripties – 350 transcripties tegenover 366 originele werken - van zowel Bachfuga's, Beethovensymfonieën als operamuziek van Wagner zijn subliem. Maar Liszt zelf was evenwel een ongeëvenaard pianist, je moest hem niet zozeer horen spelen – dat zei men vooral van Chopin – maar je moest hem zien spelen. Deze republikein en op en top romantische toondichter werd ooit door Cherubini geweigerd aan het conservatorium van Parijs. Hij ontving de eerste priesterwijdingen en schopte schandaal door bij de barones Marie d'Agoult drie kinderen te verwekken die hij nadien schromelijk verwaarloosde. Zijn tweede dochter, Cosima, zou helemaal in de voetsporen van haar moeder, haar man Hans von Bülow verlaten om met Wagner te trouwen. Zo werd Liszt de schoonvader van Richard Wagner. Liszt stierf trouwens in Bayreuth, waar hij in een kapelachtig graf begraven werd. Enkele jaren, geleden stond ik zelf nog op die plaats op een gloeiend hete zomerdag, geen blaadje dat bewoog, slechts één enkele bij die zoemend langs het graf zigzagde.

Kwamen ook in aanmerking: Ligeti, Lassus, Lennon, Lobo.

Liebermann

Max Liebermann, Het kolenveld (1923)

Om eerlijk te zijn, bij de letter L had ik niet echt een favoriete beeldend kunstenaar in gedachten. De Poolse Tamara de Lempicka, die overigens Tamara Gorska met haar meisjesnaam heette, en de Berlijner Max Liebermann (1847-1935) kwamen enigszins in aanmerking, al heb ik met geen van beiden gedweept in mijn verleden. Ik geef echter de voorkeur aan Liebermann omwille van zijn vroeg-impressionistisch werk. Zijn talrijke schilderijen met badende knapen lijken mij een grafische tegenhanger van Wedekinds Frühlingserwachen: de frêle en onschuldige schoonheid van de opkomende puberteit in een zomers duinenlandschap. Niettemin kies ik voor zijn Kolenveld uit 1923, niet erg groot, 50 x 70 cm. Een vervagend realisme dat al heel sterk naar het impressionisme neigt. Liebermann had een Joodse vader, zelf bracht hij het tot directeur van de Preußische Akademie der Künste, in 1927 werd hij nog tot ereburger van de stad Berlijn benoemd, maar wanneer ze het in Duitsland steeds bruiner bakten moest hij zich terugtrekken en werd zijn werk overal verwij-

derd. Toen de SA op een dag in vol ornaat voorbij zijn deur passeerde, zei hij in zijn Berlijns dialect: *"Ach, wissen Se, ick kann jar nich soville fressen, wie ick kotzen möchte."* ("Ach, weet U, ik kan helemaal niet zoveel vreten als ik zou willen kotsen."). Hij stierf in 1935, verbitterd en in volkomen isolement.

Kwamen ook in aanmerking: Tamara de Lempicka

Larzac

Tijdens mijn eerste jaar in Leuven maakte ik kennis met Lanza del Vasto, deze grote activist van de geweldloosheid. Eigenlijk was het mijn toenmalige studiegenoot en daarna goede vriend Hans die mij met de man en zijn ideeën in contact bracht. Hans was nogal vrijgevochten maar consequent macrobiotieker, pacifist, Dr. Vogeladept en bioboer, al zou hij dat laatste pas later volledig in praktijk brengen. Zover ben ik dus niet gegaan, maar samen met hem heb ik wel conferenties van Dr. Vogel en Lanza del Vasto meegemaakt in Antwerpen, in Leuven en zelfs in Brugge. Tijdens een van de laatste grote vakanties uit mijn studententijd zijn wij samen naar de Larzac getrokken, wij dat waren behalve Hans en ikzelf, Anny, zijn meisje met wie hij later zou trouwen en Anne, met wie ik later ook zou trouwen. Maar dat was nu juist het probleem, tenminste voor onze ouders, als ongetrouwd koppel samen op reis gaan: wat zou er daar van terecht komen? Maar we gingen, met het oude kevertje van Hans – sommige delen van de motor waren met een koordje aan elkaar gebonden. Uitstappen en duwen, het was soms nodig. Op naar ... - ik kan het niet over mijn hart krijgen om de naam van dit onooglijke dorpje te verklappen, kon het maar gespaard gebleven zijn van speculanten en opdringerige toeristen, ook al besef ik dat het waarschijnlijk niet meer zo ongerept zal zijn als toen wij er waren. Ik durf er ook niet meer terug te gaan, uit schrik ontgoocheld te worden bij wat er zal geschonden zijn. Er woonde daar een vrij besloten gemeenschap van boeren, in enkele cabanes buiten het dorp hokten er ook wel hippies samen, maar die zag je niet zoveel. Ook wij logeerden in een cabane, voor zover ik mij herinner eigendom van een excentrieke tante van Anny. Gebouwd in natuursteen, de buitenmuren haast dikker dan de woonruimte zelf, niet zichtbaar vanaf de weg, gelegen in een dal aan een snel vlietend beekje. Errond struiken, kastanjabomen en rotspuin. Het waren prachtige maar vermoeiende dagen, wandelingen langs nauwelijks aangelegde paadjes, meehelpen bij de oogst van zoete ajuinen (meehelpen = met ajuinen gevulde jutezakken langs terrassen omhoog zeulen), met de boer en de boerin dan buiten zelfge-

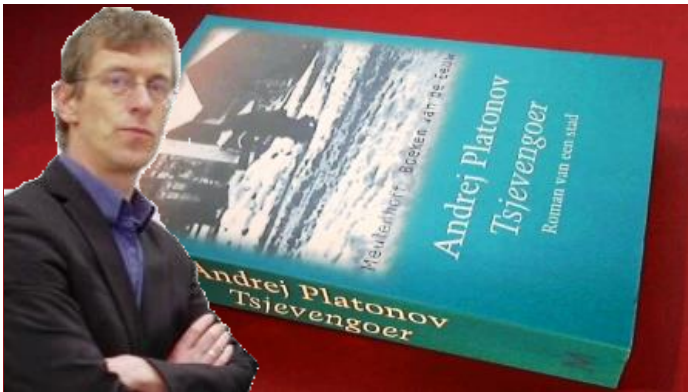
maakte likeur van perzikbladeren drinken en ja de zondag een bezoek aan La Borie noble waar La Communauté de l'Arche gevestigd was, een geweldloze gemeenschap, volledig zelfbedruipend. Werken en bidden in een ruw en bijzonder ruig maar onvoorstelbaar mooi landschap. Volgens Lanza del Vasto waaiden er in de Larzac dertien winden waarvan twaalf kwalijke.

Kwamen ook in aanmerking: Leuven, Loppem, La Châtre

Volgende aflevering: K

Het favoriete boek van Henk Vandaele

Andrej Platonov, Tsjevengoer, een filosofische roman

Het boek dat ik wil presenteren is de filosofische roman *Tsjevengoer* van de Russische auteur Andrej Platonov (1899-1951). Platonov, een zoon van een Russische arbeider, en oudste uit een gezin van tien, is als auteur eerder onbekend. Als jongeling, die studeert voor ingenieur, ondersteunt hij de Russische revolutie van 1917 en dit zowel als elektrotechnicus alsook als propagandist. Het interessante aan Platonov is dat hij blijkbaar snel aanvoelt tot welke absurditeiten het communisme leidt. De roman *Tsjevengoer*, die de geschiedenis van een gelijknamige en denkbeeldige stad in de Oekraïense steppe beschrijft, is hiervan het resultaat. Met deze roman plaatst Platonov zich buiten de Russische revolutie en dit verklaart waarom hij tot op van-

daag eerder onbekend is. Vele van zijn werken zijn in de archieven van de KGB verdwenen, pas decennia later herontdekt en voor het eerst verschenen in het Westen.

Het verhaal Tsjevengoer - geschreven in 1923, dus een vijftal jaar na de revolutie - gaat over een elftal bolsjewieken die in een stad het oercommunisme invoeren. Hiertoe liquideren ze de bourgeoisie en proberen ze het proletariaat te leiden in de richting van het aards paradijs, waarin elke vorm van lijden is opgelost. Tsjevengoer moet de modelstad worden van een perfect communisme zonder ziekte, zonder zorgen, zonder dood. In een eigen stijl, die we kunnen omschrijven als mechanisch, absurd en existentialistisch, beschrijft Platonov hoe dit verkeerd moet aflopen. Het verhaal is absurd, doch zonder voeling te verliezen met de realiteit. Vanuit een filosofisch perspectief, beschreven vanuit de ogen van de gewone zoekende mens, beschrijft hij een 'absurde realiteit'. Ik geef een paar voorbeelden. Op een bepaald moment moeten de bolsjewieken een keuze maken voor hun veestapel. Die vraag wordt aan het proletariaat voorgelegd. Het verrassende is dat het proletariaat met unanieme meerderheid het voorstel van de bolsjewieken steunt. Daar de communistische utopie echter nog niet gerealiseerd is, is een unanieme stemming volgens de communistische logica onmogelijk. Tsjevengoer is nog niet communistisch, dus moet er in de stad nog bourgeoisie of oppositie aanwezig zijn. Principieel moet er tenminste één tegenstem zijn. Hierop beslissen de bolsjewieken om de stemming te herhalen en vragen ze drie proletariërs om tegen te stemmen. Bij een tweede stemming wordt het voorstel met grote meerderheid aangenomen. Op een bepaald moment wordt dan de communistische heilstaat afgekondigd. Principieel kent Tsjevengoer geen zorgen en nood meer. Het proletariaat feest. De revolutie is beëindigd. Toch steekt na enige weken een vreemd gevoel van gemis op in de stad. Blijkbaar is de utopie toch nog niet gerealiseerd, waarna de bolsjewieken op zoek gaan naar de reden van dit gemis. Na enig wetenschappelijk onderzoek stellen ze vast dat ze vergeten zijn om vrouwen in de stad te introduceren. Om dit technisch euvel op te lossen wordt dan maar een boer met paard en kar de steppe ingestuurd om een aantal van deze gemiste exemplaren te vinden. Die boer vindt er een paar, laadt ze op zijn wagen en brengt ze in de stad. Oef, de utopie is gerealiseerd en het proletariaat feest. Dit voorval met de dames is vanuit kritisch oogpunt geniaal. Het toont aan hoe mechanisch en modernistisch het communisme denkt over mens en samenleving. In zekere zin sluit

deze roman dan ook aan op de futuristische stroming uit de jaren '20-'30, echter met dit verschil dat Platonov het futurisme ironiseert. Eén passage vind ik ijzersterk. In deze passage ontkracht Platonov in één beweging de utopische droom van het communisme. Enige tijd na de levering van de vrouwen sterft een kind. In de ijzersterke logica van het communisme toont de dood van dit kind dat er binnen de muren van Tsjevengoer nog bourgeoisie leeft. Spoorlags wordt Tsjevengoer binnenste buiten gekeerd. Waarlijk, men vindt er nog één, ergens verstopt in een verloren kot. Men sleept hem tot op het marktplein waarna hij zonder aarzelen een nekschot krijgt. Na vijf jaar revolutie moet Platonov aangevoeld hebben hoe een doorgedreven collectivisering en moderne mechanisering ertoe leidt dat het individu compleet vermorzeld wordt. Om die ganse absurde sfeer tastbaar te maken, werkt Platonov met een bevreemdende, mechanische, soms ontsprekende stijl met zinnen zoals: 'De bomen ritselden om de tijd door te laten.' Of 'Hij miste een onverzoenlijk oog maar het andere bleef nog waakzamer.' Soms overtreedt hij bewust grammaticale regels. Hiermee is Tsjevengoer een vreemd, maar intrigerend en filosofisch krachtig werk.

Het spreekt voor zich dat een dergelijk werk onder Stalin niet kon verschijnen. Tsjevengoer verscheen voor het eerst in 1972, te Parijs. Andere werken zijn *De sluizen van Jepifan* (1927), *De verborgen mens* (1928), *De Bouwput* (een vervolgwerk op Tsjevengoer, geschreven in 1930, verschenen in 1969 te London), *De stad Gradov; In deze prachtige, grimmige wereld; De zee der jeugd; De gelukkige Moskou - Een technische roman,...* en zoveel meer. Naast deze rij romans publiceerde Platonov ook poëzie.

Tsjevengoer werd in de reeks *Boeken van de eeuw* naar aanleiding van het einde van de 20ste eeuw door Meulenhoff heruitgegeven. Meulenhoff plaatste dit boek in een rijtje met Musils *De man zonder eigenschappen*, Vargas Llosa's *De oorlog van het einde van de wereld*. Tsjevengoer, voor een leesclub een te ontdekken boek!

Andrej Platonov, *Tsjevengoer. Roman van een stad*, Amsterdam, Meulenhoff, (eerste druk, 1988), derde druk, 1999, 415 p., isbn 9 290 6534 6

Horen, zien en schrijven...

"Wie niet de geschiedenis verwerkt, is gedoemd haar te herhalen."

Santayana, Spaans-Amerikaans schrijver en filosoof (1863-1952)

DE LEESGROEP
Openbare Bibliotheek
Zedelgem

**De leesgroep Zedelgem las De
Ontheemden van AMIN MAALOUF**

door Marie-Claire Devos

Opeenvolgende conflicten en burgeroorlogen die Libanon in de jaren zeventig

en tachtig van de vorige eeuw teisterden, zijn er de oorzaak van dat een zeer gemengd en idealistisch vriendenclubje van twintigers, de 'Byzantijnen', uit elkaar is gevallen, tot de dood van Mourad, intussen een niet onbesproken politicus en minister, aanzet is tot een herdenkingsbijeenkomst.

De centrale figuur Adam, een christelijke Arabier en 49-jarige geschiedenis-professor, situeert zichzelf bij een minderheidsgroep die zonder kortzichtigheid van de welgestelden en zonder de verblinding van de hongerlijder het zich kan permitteren met een heldere blik naar de wereld te kijken. "Ik ben geboren op een planeet niet in een land" en hiermee is de toon gezet voor het boek.

Naargelang hun afkomst en de omstandigheden, hebben de vrienden van weleer getracht een weg te vinden in het leven. Zo is de Jood Naïm naar Brazilië geëmigreerd. Albert, een wees en homoseksueel werkt nu als futuroloog voor het Pentagon in Indiana. Geknecht door de Westerse kolonisatie zal Bilal, idealistisch en militant activist, op de eerste dag van zijn gewapend verzet sneuvelen. Zijn dood zal aanleiding zijn voor zijn jongere broer Nidal om uit te groeien tot een radicale islamiet. Met Ramez, de Engelstalige ingenieur, en zijn vrouw Dunia reflecteert Adam over de onnoemelijke rijkdom van de Opec-landen en de motivatie van zijn partner Ramzi om een ongelukkig leven te verruilen voor een ascetisch bezinning als monnik. Een kleine rol is weggelegd voor de Argentijnse Dolores, de vaste vriendin die met Adam samenleeft in Parijs, en voor Sémiramis, de minnares en jeugd vriendin van Adam.

Met de wijsheid van de betrokken buitenstaander, van de voor altijd ontheemde, analyseert Adam in zijn dagboek gedurende 16 dagen de goede bedoelingen zowel als de slechte uitkomsten van het menselijk denken en handelen. Situeert hij conflicten tussen naties, religies, ideeën, met name in het Midden-Oosten; de verscheurende impasse waarin Joden en Arabieren klem zitten door hun 'concurrerende tragedies'. Beschouwt hij de problemen van emigratie en integratie, gelijk en ongelijk.

Het Beleefde Genot in 2015

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING